

Prisilni dječji rad i zaštita prava djece u Europi i svijetu

Sulimanec, Vesna

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:641755>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI

Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu

Diplomski sveučilišni studij

VESNA SULIMANEC

Prisilni dječji rad i zaštita prava djece u Europi i svijetu

**Forced child labor and protection of childrens rights in Europe and
the world**

Diplomski rad

Opatija, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Diplomski sveučilišni studij
Održivi razvoj

Prisilni dječji rad i zaštita prava djece u Europi i svijetu
Forced child labor and protection of childrens rights in Europe and
the world
Diplomski rad

Kolegij:	Poslovna etika i kultura	Student:	Vesna SULIMANEC
Mentor:	dr. sc. Marija IVANIŠ, izv.prof.	Matični broj:	3842/22

Opatija, 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG DIPLOMSKOG RADA

Vesna Sulimanec

(ime i prezime studenta)

3842/22

(matični broj studenta)

Prisilni dječji rad i zaštita prava djece u Europi i svijetu

(naslov rada)

Izjavljujem da sam ovaj rad samostalno izradila/o, te da su svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu jasno označeni kao takvi, te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da kao student–autor diplomskog rada, dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa diplomskim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog diplomskog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

U Opatiji, srpanj 2024.

Vesna Sulimanec

Vesna Sulimanec

SAŽETAK

Svako djetinjstvo bi trebalo biti sretno doba kada djeca imaju priliku učiti, igrati se, rasti i živjeti u sreći i sigurnosti. Mračna strana djetinjstva naravno uvijek postoji, a to je izrabljivanje i iskorištavanje djece za prisilni rad, prostituciju, za ratove i sukobe, za teške radove na plantažama, u rudnicima i tvornicama te za kriminalne radnje i preprodaju droge. Dok su neki prisiljeni na mukotrpan rad u rudnicima, ciglanama, na plantažama, pa čak i u privatnim kućama i posjedima, ostale se prisiljava na brak i seksualno iskorištavanje ili prodaju droge, i to se događa bliže nego što si javnost može pomisliti. Primjerice djeca u SAD-u, Velikoj Britaniji, u ostalim zemljama Europe i u drugim razvijenim gospodarstvima, također su često ranjiva na iskorištavanje radi seksualnih i kriminalnih radnji te u svrhu dužničkog ropstva. Cilj ovog rada je saznati kakvi su najgori pojavni oblici dječjeg rada te kakav to utjecaj ostavlja na stanje same djece. Istraživanje je provedeno na temelju analize nekoliko primjera iskorištavanja djece u svijetu, a krajnji ishodi su otkrili da djeca koja su iskorištavana nemaju priliku za normalni rast i razvoj, već umjesto toga budu podložni maltretiranju, omalovažavanju, raznim bolestima i narušenom zdravlju, pa čak i u prisilnim brakovima. Rješenja su naravno jačanje sigurnosti u takvim mjestima, provođenje inspekcije i nadzora te pružanje obrazovanja za smanjenje dječjeg rada.

Ključne riječi: prisilni dječji rad; međunarodna prava djece; UNICEF Konvencija o pravima djece; primjeri prisilnog iskorištavanja djece u svijetu

SADRŽAJ:

SAŽETAK	IV
1. UVOD	1
1.1. Problem, predmet i objekti istraživanja.....	1
1.2. Svrha, ciljevi i znanstvene metode istraživanja	2
1.3. Ocjena dosadašnjih istraživanja	2
1.4. Struktura rada	3
2. PRISILNI DJEČJI RAD I DEFINIRANJE TRGOVINE DJECE RADI RADNOG ISKORIŠTAVANJA.....	5
2.1. Pojavni oblici dječjeg rada	6
2.2. Borba protiv dječjeg rada: poticaji i otkrivanje informacija	11
2.3. Izazovi i perspektive dječjeg rada	13
3. ZAŠTITA PRAVA DJECE U EUROPI I SVIJETU	17
3.1. UNICEF Konvencija o pravima djeteta	20
3.2. Promicanje prava djece i prevencija iskorištavanja djece	22
3.3. Aktivnosti ostalih međunarodnih organizacija.....	24
3.4. Izazovi zaštite prava djece u teoriji i praksi	28
4. CASE STUDY – PRIMJERI PRISILNOG DJEČJEG RADA U SVIJETU	33
4.1. Iskorištavanje djece za svjetske korporacije	35
4.2. „Djeca kobalta“ - dječji rad za pametne telefone i e-aute	39
4.3. Dječja prostitucija i pornografija.....	40
4.4. Prisilno regrutiranje djece u oružani sukob i dužničko ropstvo	42
4.5. Iskorištavanje djece za proizvodnju i promet drogama te druge nezakonite radnje	45
5. ZAKLJUČAK	48
6. LITERATURA	50
6.1. Knjige	50
6.2. Poglavlja u knjizi.....	51
6.3. Članci	51
6.4. Internet stranice	53
6.5. Ostalo	54
7. POPIS SHEMA I TABLICA	55

1. UVOD

Povijesno gledano, dječji rad je definiran kao rad koji djeci oduzima njihovo djetinjstvo, njihov potencijal i njihovo dostojanstvo, i koji je štetan za fizički i mentalni razvoj, međutim, ne treba sav rad koji obavljaju djeca klasificirati kao dječji rad. Borba protiv iskorištavanja djece je univerzalna i spaja širok izbor nacija te postoji sve veći broj inicijativa za rješavanje problema na svim lokalnoj, nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini. S fokusom na dobrobit djece, u tijeku je sveobuhvatan napor u borbi protiv dječjeg rada kroz svijest o njihovim pravima i aktivno sudjelovanje u njihovoj dobrobiti. Promicanje pristojnog rada za mlade iznad minimalne radne dobi, nudeći obuku, životne vještine, potporu poduzetništvu i pristup financijskim uslugama, samo su neki od poticaja u borbi protiv dječjeg rada.

U „Uvodu“ se stoga obrađuju sljedeće tematske jedinice za bolje razumijevanje sadržaja rada: 1. Problem, predmet i objekti istraživanja, 2. Svrha, ciljevi i znanstvene metode istraživanja, 3. Ocjena dosadašnjih istraživanja i 4. Struktura rada.

1.1. Problem, predmet i objekti istraživanja

Eksploatacija djece s posebnim osvrtom na dječji rad, problem je koji se tiče suvremenog društva u svoj svojoj vrijednosnoj i moralnoj krizi. Prisilni dječji rad i trgovina djece u zemljama diljem svijeta gorući je problem današnjice i kao takav predstavlja jedan od najvećih izazova suvremenog doba i nacionalnih Vlada diljem svijeta. Unatoč mnogim naporima posljednjih godina da se isto smanji ili eliminiira te unatoč relevantnim dostupnim podacima da je pozitivan pomak vidljiv nužno je uložiti još mnogo napora kako bi se dječji rad u potpunosti eliminirao što u ovome kontekstu i čini problem istraživanja ovog rada.

Predmet istraživanja je naglasiti ključne današnje izazove i perspektive dječjeg rada te naglasiti neke od primjera prisilnog dječjeg rada u svijetu koji ne trebaju biti zanemareni. Naglasak se pritom u radu stavlja na imperativne promicanje prava djece koja je potrebno unaprijed preispitati, kao i postupak izvješćivanja i provedbe.

Objekti istraživanja su: prisilni dječji rad, međunarodna prava djece, UNICEF Konvencija o pravima djece te primjeri prisilnog iskorištavanja djece u svijetu.

1.2. Svrha, ciljevi i znanstvene metode istraživanja

Djeci koja su bila uključena u dječji rad često nedostaje osnovna obrazovna osnova koja bi im omogućila stjecanje vještina i poboljšanje izgleda za pristojan radni život u odrasloj dobi, stoga je bitno im to osigurati, što se smatra kao i glavna perspektiva dječjeg rada. Upravo se uz navedeno vežu načela prava djece, stoga je svrha istraživanja prikazati određena prava djece, navodeći primarne zadatke UNICEF Konvencije, ali i opisom aktivnosti ostalih međunarodnih organizacije koje se bave hitnim djelovanjem u zaustavljanju najgori oblika dječjeg rada prevencijom, te programima njihove psihosocijalne skrbi i reintegracije, s posebnim osvrtom na najmlađu djecu, djevojčice, djecu s teškoćama u razvoju, u kontekstu migracija.

Cilj istraživanja je opisati i definirati sve primjere iskorištavanja djece, a najčešći oblici uključuju dužničko ropstvo, seksualnu trgovinu, prisilne kriminalne aktivnosti, komercijalnu proizvodnju dječje pornografije i dr. Svaki od njih je veliki problem te mnogi nisu ni svjesni koliko u svijetu postoji omalovažavane djece, iskorištavane za kriminalne radnje i zanemarene od strane roditelja i skrbnika. Pojedinačni cilj je također naglasiti kako je najveća ironija trgovine djece u svrhu radnog izrabljivanja ta da većina žrtava nikada ne zaradi novac koji im je obećan, stoga je najvažniji prioritet zaustaviti takve radnje promicanjem društvene odgovornosti za zajednice, vlade i poduzeća.

Metode koje će se koristiti u izradi ovog diplomskog rada biti će kvalitativne i kvantitativne metode kojima se došlo do konačnih zaključaka: induktivne i deduktivne metode, metode analize i sinteze te metode komparacije i deskripcije. Osim navedenog, dati će se prikaz case studyja, odnosno studije slučaja u zadnjem četvrtom poglavlju, dok će teorijski i praktički dio isključivo koristiti sekundarne podatke iz knjiga na hrvatskom i stranom jeziku, znanstvene i stručne studije i članke te podatke s relevantnih Internet izvora.

1.3. Ocjena dosadašnjih istraživanja

Interes za područje dječjeg rada i iskorištavanja djece jako je širok. Postoji mnogo istraživačkih radova i tvrdnji koji analiziraju te pojmove, svaki na svoj individualni način.

Nekoliko međunarodnih pravnih instrumenata zabranjuje ropstvo djece te Konvencija o ropstvu iz 1926. definira ga kao „status ili stanje osobe nad kojom se ostvaruju neke ili sve ovlasti povezane

s pravom vlasništva“¹ Izričit je poseban položaj i ranjivost djece te se zabranjuje bilo koje iskorištavanje djeteta ili mlade osobe i njegovog rada.²

Brojne studije pokazale su štetne učinke rada u djetinjstvu, osobito u mlađoj dobi te iako stope dječjeg rada opadaju diljem svijeta, brojke su još uvijek alarmantno visoke. „Godine 2020. Međunarodna organizacija rada procijenila je da je 160 milijuna djece u dobi od 5 do 17 godina radilo, a gotovo polovica njih bila je uključena u opasne aktivnosti“.³ Međutim, „nedavni dokazi pokazuju da će taj broj vjerojatno biti veći više od dva puta više zbog nedovoljnog izvještavanja, primjerice u Brazilu je više od 2,2 milijuna, odnosno 18% djece u dobi od 14 do 17 godina ekonomski aktivno, a među tom djecom 1,2 milijuna efektivno radi, dok 80% te djece je u neformalnom sektoru“.⁴

Prisilno sudjelovanje u kriminalu i agresije protiv vlastite zajednice ili zemlje, „zabranjeno ne samo iz strateških već i iz uvjerljivih etičkih razloga te zahtijeva razinu prisile i etičke transgresije koja premašuje čak i ograničena dopuštenja za dječji prisilni rad“.⁵ U ekstremnom slučaju, prisilno vojno novačenje djece ili korištenja djece radi ratova i ostalih kriminalnih djela, „moglo bi se lakše prihvatiti kao usklađenost s međunarodnim standardima ropstva, čime će se preskočiti stalni otpor pravnim vezama između novačenja i prisilnog rada“.⁶

1.4. Struktura rada

Diplomski rad je podijeljen u pet primarnih poglavlja s glavnim ciljem definiranja teorijskog okvira dječjeg rada, njegovih obilježja, razmatranja proširenosti u Europi i svijetu i navođenja primjera prisilnog rada djece u praksi. Nakon konciznog sažetka koji je poslužio kao kratki pregled tematike, prvi uvodni dio prikazuje problem, predmet i objekte istraživanja, glavnu svrhu i ciljeve istraživanja, zatim metodologiju te strukturu rada. Drugo poglavlje opisuje teorijski okvir prisilnog dječjeg rada, s naglaskom na opis trgovine i iskorištavanja djece radi posla i ostalih nezakonitih radnji. Opisat će se glavni pojavni oblici dječjeg rada, te prikazati kako se mogu otkriti takve

¹ Aptel, C. (2016). Child slaves and child brides. *Journal of International Criminal Justice*, 14(2), str. 306.

² Ibid.

³ Piza, C., Souza, A. P., Emerson, P. M. i Amorim, V. (2023). The Short-and Longer-Term Effects of a Child Labor Ban. *The World Bank Economic Review*, lhad036., str. 1.

⁴ Ibid.

⁵ Alfredson, L. S. (2023). Child soldiers as contemporary slaves: A human rights approach. *Journal of Human Rights*, 22(3), str. 310.

⁶ Ibid.

ilegalne radnje. Na kraju drugog poglavlja će se opisati poneki izazovi i današnje perspektive dječjeg rada. Treće poglavlje se bavi povezanom problematikom, a to su prava djece u Europi i svijetu. Za početak će se navesti i opisati jedinstvena UNICEF Konvencija o pravima djeteta, navesti obilježja promicanja prava djece te opisati aktivnosti i zadaci ostalih međunarodnih organizacija. Za kraj, u trećem poglavlju će se opisati koji su današnji izazovi zaštite prava djece u teoriji i praksi. Četvrto poglavlje se dotiče studije slučaja gdje će se prikazati nekoliko primjera, odnosno pojava oblika dječjeg rada kroz određene primjere u svijetu: iskorištavanje djece od strane svjetskih poznatih korporacija, opis dječjeg rada u DR Kongu, tzv. „djeca kobalta“, zatim pobliže opisati iskorištavanje djece u svrhu prostitucije i pornografije te na kraju opisati kako se djeca prisilno regrutiraju za potrebe vojske, ratove te za proizvodnju i promet narkotika i ostalih nezakonitih djela. Diplomski rad završava petim poglavljem, zaključkom, u kojemu se nalaze završne misli i daje vlastiti kritički osvrt na provedeno istraživanje.

2. PRISILNI DJEČJI RAD I DEFINIRANJE TRGOVINE DJECE RADI RADNOG ISKORIŠTAVANJA

Dječji rad se danas tretira kao globalna počast bez znakova napretka u nekim zemljama. To je složeno pitanje koje pogađa dječake i djevojčice u većini zemalja svijeta, a ponajviše je razvijen u Africi, Aziji, Latinskoj Americi i na Karibima, iako u razvijenim gospodarstvima postoje djeca koja rade. U borbi protiv dječjeg rada i s ciljem zaštita prava djece, bitno je promicati međunarodne standarde i pristup, od štetnog rada do dječje prostitucije.

S obzirom da je dječji rad kompleksna problematika, potrebno ga je definirati u širem kontekstu. Kontekstualizacija društvenog fenomena zahtijeva razmatranje društvenih, pravnih, ekonomskih i kulturnih pitanja.⁷ Mnoga pitanja, uključujući ekonomske poteškoće, udaljenost obitelji od škola i troškove obrazovanja, utječu na mogućnost obitelji da pristupe obrazovanju. Iako mnogi roditelji žele obrazovati svoju djecu, prisiljeni su se odlučiti za obuku vještina umjesto formalnog obrazovanja zbog nemogućnosti da uzdržavaju svoju djecu nakon osnovne škole.⁸ Prepoznavanje dječjeg rada kao globalne bolesti, neke mjere jesu uspostavljena na međunarodnoj i nacionalnoj razini kako bi se smanjio njezin intenzitet.⁹ Mnoge vrste poslova u koje su uključene djevojčice i dječaci skrivene su i teško ih je pratiti, što sugerira da bi stvarni broj djece radnika mogao biti puno veći.

Dječji rad seže još davno u povijest kada su djeca iskorištavana za rad, posebice u SAD-u. U ranoj američkoj povijesti, velik dio rada bio je organiziran prema sustavu ropskog rada poznatog kao *ugovorno ropstvo*.¹⁰ To je obično trajalo nekoliko godina i često je bilo sredstvo korištenja radne snage za plaćanje troškova prijevoza ljudi - uključujući veliki broj djece i mladih iz Engleske i sjeverne Europe, u 13 kolonija ranih Sjedinjenih Država. Unajmljeni službenik bio je radnik pod ugovorom s poslodavcem na određeno vrijeme, obično 4-7 godina, u zamjenu za njihov prijevoz, hranu, odjeću, smještaj i druge potrepštine, stoga su i stope smrtnosti za te sluge bile vrlo visoke.¹¹

⁷ Hamenoo, E. S., Dwomoh, E. A. i Dako-Gyeke, M. (2018). *Child labour in Ghana: Implications for children's education and health*. Children and Youth Services Review, 93, str. 249.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Kaufka Walts, K. (2017). *Child labor trafficking in the United States: A hidden crime*. Social Inclusion (ISSN: 2183-2803), 5(2), str. 60.

¹¹ Ibid.

Do 18. stoljeća sudovi i zakonodavna tijela rasizirali su ropstvo kako bi se gotovo isključivo primjenjivalo na crne Afrikance i ljude afričkog podrijetla, a povremeno i na Indijance.¹² Industrijske revolucije koje su počele oko 1750. godine u Europi, kao i u SAD-u nakon građanskog rata, također su tjerale djecu na opasan rad.

Zakon o zaštiti žrtava trgovanja ljudima definira trgovinu radi rada kao jedan od dva „teška oblika trgovanja ljudima“ koji uključuje „novačenje, skrivanje, prijevoz, zbrinjavanje ili pridobijanje osobe za rad ili usluge, uporabom sile, prijevaram, ili prisilu u svrhu podvrgavanja prisilnom ropstvu, peonažu, dužničkom ropstvu ili ropstvu”.¹³ Iako je došlo do skromnih poboljšanja u mjerama prikupljanja podataka o trgovini djecom, ovi napori su prvenstveno usmjereni na trgovinu djece u svrhu seksualne eksploatacije.¹⁴ Djeca mlađa od 18 godina uključena u komercijalni seks ne moraju doživjeti silu, prijevaru ili prisilu da bi se smatrala žrtvama teškog oblika trgovanja ljudima.¹⁵ Različiti zahtjevi za trgovinu djecom u svrhu seksa i trgovine djecom mogu biti povezani sa sposobnošću djece da legalno rade u određenim situacijama.

Općenito, dječji rad odnosi se na rad koji je štetan za zdravlje i dobrobit djeteta i ometa njegovo obrazovanje, slobodno vrijeme i razvoj. Također, trgovina djecom radi radnog iskorištavanja ocrta neke načine na koje tzv. „radni akteri“ mogu pridonijeti okončanju ovog gnusnog uskraćivanja ljudskih prava, stoga se u ovom poglavlju obrađuju sljedeće tematske jedinice: 2.1. Pojavni oblici dječjeg rada, 2.2. Borba protiv dječjeg rada: poticaji i otkrivanje informacija i 2.3. Izazovi i perspektive dječjeg rada.

2.1. Pojavni oblici dječjeg rada

Diljem svijeta djeca su u opasnosti od nasilja, zlostavljanja, iskorištavanja i zanemarivanja. Sukobi i prirodne katastrofe natjerali su milijune da napuste svoje domove i suoče se s opasnostima migracije i raseljavanja. Također je tu popularan i naziv „djeca bez pratnje“ koja se tretiraju kao djeca bez odgovarajuće zaštite i skrbi.

¹² Ibid.

¹³ Letsie, N. C., Lul, B. i Roe-Sepowitz, D. (2021). *An eight-year analysis of child labor trafficking cases in the United States: Exploring characteristics, and patterns of child labor trafficking*. *Child Abuse & Neglect*, 121, str. 1.

¹⁴ Ibid., str. 2.

¹⁵ Ibid.

Tijekom povijesti djeca su pridonosila ekonomskom uzdržavanju svojih obitelji radom na farmi i rukotvorinama. Međutim, rast proizvodnje i poljoprivredne mehanizacije tijekom industrijske revolucije u Europi i Sjedinjenim Državama u 18. i 19. stoljeću doveo je do toga da su mnoga djeca radila u opasnim uvjetima u tvornicama i na farmama.¹⁶ U viktorijanskom dobu, dječji rad je notorno postao koban i opasan s djecom od četiri godine koja su radila u industrijskim tvornicama. Od njih se očekivalo da puze kroz tunele koji su bili preuski za odrasle u rudnicima ugljena, ugrožavajući svoje živote.¹⁷ Radno vrijeme je bilo dugo, dok su njihove plaće bile vrlo niske, a nekoliko djece se također bavilo prostitucijom, što je zauzvrat potaknulo zakone koji su regulirali uvjete za rad djece.¹⁸ Sudjelovanje djece u radu koji ne utječe na njihov osobni razvoj i školovanje općenito se smatra nečim pozitivnim, a ono što treba spriječiti je dječji rad u njegovom najekstremnijem obliku. Kako se dječji rad razvijao kroz povijest, prikazat će Tablica 1.

Tablica 1: Povijesni razvoj dječjeg rada

GODINA	OPIS
1938.	Zakon o poštenim radnim standardima SAD-a ograničava radno vrijeme i vrste poslova za djecu mlađu od 16 godina
1973.	Konvencija o minimalnoj dobi, koju su ratificirale 172 zemlje, postavlja minimalnu dob za zapošljavanje, ali dopušta neke iznimke
1989.	UN donosi Konvenciju o pravima djeteta kako bi zajamčila zaštitu prava djece da rastu i napreduju
1992.	Međunarodni program za ukidanje dječjeg rada (IPEC) osnovan je kako bi promicao globalno ukidanje dječjeg rada i podupirao zemlje u njihovim naporima
1999.	Konvencija o najgorim oblicima dječjeg rada, koju je ratificiralo 186 zemalja, zahtijeva ukidanje praksi poput ropstva, trgovine djecom, dužničkog ropstva, prisilnog rada u oružanim sukobima, prostitucije, pornografije, trgovine drogom i drugih nedopuštenih aktivnosti
2021.	Opća skupština UN-a proglašava ovu Godinu za ukidanje dječjeg rada.
2025.	Međunarodna obveza postavljena je za ukidanje svih oblika dječjeg rada ove godine prema cilju 8.7 UN-ovih ciljeva održivog razvoja

Izvor: izrada autorice prema World Vision International, www.wvi.org/stories/facts-history-faqs-what-you-need-know-about-child-labour (preuzeto: 26.3.2024.)

¹⁶ World Vision International, www.wvi.org/stories/facts-history-faqs-what-you-need-know-about-child-labour (preuzeto: 26.3.2024.)

¹⁷ Ibidem

¹⁸ Ibidem

Dječji rad je bio raširen još u 19. stoljeću tijekom industrijske revolucije, posebice u SAD-u jer je i sama industrijalizacija privukla radnike i njihove obitelji s farmi i ruralnih područja u urbana područja. U tvornicama i rudnicima zaposlenici su bili djeca, jer su ih vlasnici smatrali lakšim za upravljanje, jeftinijima i manje vjerojatnim da će štrajkati.

Suočeni s realnošću ruralnog siromaštva i nedostatkom infrastrukture, proizvođači kakaovca često pribjegavaju korištenju svoje djece kako bi smanjili troškove rada na obiteljskom gospodarstvu.¹⁹ Oni također smatraju da je naukovanje u proizvodnji kakaovca ključno za jamstvo buduće egzistencije njihove djece, koja će vjerojatno raditi u poljoprivrednom sektoru kada postanu odrasli, stoga je u tim okolnostima od ključne važnosti osigurati da takva podrška koju djeca pružaju nije opasna niti štetna za njihovo obrazovanje.²⁰ Pojedinci, organizacije civilnog društva, vlade, parlamenti, sindikati, međunarodne organizacije i industrije koje podupiru ove inicijative čine *de facto* savez i doista treba poticati potpun i raznolik spektar aktivnosti.²¹ Iako oblika dječjeg rada ima mnogo, najčešći je na plantažama pamuka, kakaovca, šećera i dr. Valja razlikovati naravno prednosti i nedostatke dječjeg rada, jer nije isto ako dijete uči od roditelja obiteljski posao i ako se djecu iskorištava, fizički i seksualno zlostavlja i malteretira radi postizanja radne koristi.

Konvencija MOR-a C182 o najgorim oblicima dječjeg rada traži od zemalja potpisnica da pojasne definiciju najgorih oblika dječjeg rada u zemlji potpisnici i da razviju posebne planove za njihovo iskorjenjivanje. Članak 3. C182 sadrži nekoliko smjernica o tome koje vrste aktivnosti treba razmotriti za osobe mlađe od 18 godina, što uključuje sve oblike ropstva, prodaju i trgovinu djecom, prisilni ili obvezni rad, uključujući i potrebe oružanog sukoba.²² Djeca koja se bave prostitucijom, pornografijom, proizvodnjom ili preradom droge također se navode kao „najgori oblici“ dječjeg rada.²³ Preporuka o najgorim oblicima dječjeg rada, sugerira da ovi opasni oblici dječjeg rada rad uključuje:²⁴ „rad koji djecu izlaže fizičkom, psihičkom ili seksualnom zlostavljanju, rad pod zemljom, pod vodom, na opasnim visinama ili u skućenim prostorima, zatim rad s opasnim strojevima, opremom i alatima ili koji uključuje rukovanje ili prijevoz teških tereta,

¹⁹ OECD – Combating the worst forms of child labour on West African cocoa farms, 2011., str. 6., Preuzeto s: www.oecd.org/swac/publications/49069653.pdf (26.3.2024.)

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Edmonds, E. V. (2010). *Selection into worst forms of child labor*. In *Child Labor and the Transition between School and Work*, Emerald Group Publishing Limited, str. 3.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

rad u nezdravom okruženju koje može izložiti djecu opasnim tvarima, agensima ili procesima, ili temperaturi, razinama buke ili vibracijama štetnim za njihovo zdravlje, rad u posebno teškim uvjetima, kao što je dugi rad ili rad tijekom noći ili rad na kojem je dijete neopravdano zatvoreno u prostorije ili kod poslodavca“. Tablica 2. će prikazati najgore oblike dječjeg rada prema Konvenciji MOR-a (LO Conventions) koja pokriva široko područje socijalnih i radnih pitanja.

Tablica 2: Najgori pojavni oblici dječjeg rada

POJAVNI OBLIK	OPIS
Ropstvo	<ul style="list-style-type: none"> • Jedna osoba posjeduje i tjera je da radi za drugu osobu bez ikakvog utjecaja na ono što joj se događa • Robovi se drže protiv svoje volje od trenutka kada su uhvaćeni, kupljeni ili rođeni, i nije im dopušteno otići ili odbiti raditi
Trgovina djecom	<ul style="list-style-type: none"> • Nezakonita trgovina (kupnja, prodaja i kretanje) djece za rad ili seksualno iskorištavanje • Djecom se trguje iz mnogo razloga, uključujući prisilni rad, prostituciju i regrutiranje djece kao vojnika i prosjaka
Dužničko ropstvo	<ul style="list-style-type: none"> • Prisilni rad, gdje se rad razmjenjuje za otplatu kredita koje ljudi ne mogu otplatiti novcem ili robom
Kmetstvo	<ul style="list-style-type: none"> • Kada je osoba prisiljena živjeti i raditi na zemlji koja pripada drugoj osobi, često uz malu ili nikakvu plaću
Seksualno iskorištavanje	<ul style="list-style-type: none"> • Maltretiranje, zlostavljanje i iskorištavanje nekoga za osobnu korist i profit, uključivanjem u prostituciju ili komercijalnu seksualnu aktivnost
Trgovina drogom	<ul style="list-style-type: none"> • Djeca bi to mogla učiniti protiv svoje volje ili s uvjerenjem da će tako dobiti status i novac • Djeca koja proizvode ili prodaju droge izložena su velikom riziku od zlouporabe, a mnoga postaju ovisna o drogama u vrlo ranoj dobi
Organizirano prosječenje	<ul style="list-style-type: none"> • Djeca s ulice, bjegunci ili djeca koja žive u siromaštvu • Djeca se ponekad čak i namjerno unakazuju kako bi privukla više novca od prolaznika

Izvor: izrada autorice prema International Labour Organization, www.ilo.org/ipeccampaignandadvocacy/youthinaction/C182-Youth-orientated/worstforms/lang--en/index.htm (preuzeto: 28.3.2024.)

Tablica 2. prikazuje samo neke od formi prisilnog dječjeg rada koji se mogu manifestirati u raznim oblicima, posebice kao što je seksualno iskorištavanje koje uključuje prostituciju i pornografiju. Svi navedeni oblici dječjeg rada mogu spriječiti dijete da ide u školu i ograničiti mu priliku da

ostvari svoj potencijal, stoga mnoga djeca koja rade nikad ne idu u školu ili je napuštaju. Posao na koji se djeca mogu prisiliti mogu biti i narko-bande.

Dječji rad utječe na rast, ali je i artefakt nedostatka rasta, osobito među vrlo siromašnima. Većina djece koja rade bavi se poljoprivredom, obično na gospodarstvu vlastite obitelji. Međutim, činjenica da su djeca uglavnom uključena u obiteljsku poljoprivredu ne znači da ih obiteljska poljoprivreda tjera na rad.²⁵ S rastom, kućanstva se specijaliziraju, sele proizvodnju od kuće, a djeca su manje prikladna za rad izvan kuće. Naravno, obitelji također brinu o svojoj djeci, a rast može prevladati ograničenja koja ograničavaju sposobnost obitelji da omogući igru, zdrav razvoj i obrazovanje.²⁶ Dječji rad otežava djetetu pohađanje škole ili ograničava njihovo pohađanje, uključujući one zaposlene na uglavnom nevidljivim kućanskim poslovima.

U 2014. godini, 66% djece žrtava koja su od savezne vlade primila „pisma o ispunjavanju uvjeta“ kao potencijalne ili potvrđene žrtve trgovine djecom bile su žrtve trgovine ljudima radi rada. Ti slučajevi uključuju djecu koja su prisiljena na kućno ropstvo kao dadilje ili domaćice, prisilni rad u poljoprivredi, rad u restoranima i tvornicama.²⁷ Često djeca bez pratnje postaju žrtve trgovine radi rada nakon što se dijete ili djetetova obitelj zaduže kako bi pokrili troškove svog odlaska u zapadne zemlje koje su razvijenije. Dijete može biti prisiljeno odrađivati svoj dug u restoranima, poljoprivredi, građevini, kućanskim poslovima, proizvodnji ili kriminalnim radnjama u rukama narkokartela i bandi.²⁸ U nekim slučajevima, ta su djeca kriminalizirana za radnje koje su natjerali njihovi trgovci, uključujući prodaju droge i krijumčarenje. Mnoga djeca ne pohađaju školu, imaju malo vremena za igru i ne dobivaju odgovarajuću prehranu ili njegu.

Dječji rad poprima razne forme te uzroci dječjeg rada mogu biti višestruki, primjerice nedostatak pristupa kvalitetnom obrazovanju, diskriminacija, sukobi i prirodne katastrofe samo su neki njih. Nije sporno da siromaštvo ostaje ključni pokretač jer kada obitelji nisu u mogućnosti zaraditi za pristojan život, a mladima nedostaju pristojne prilike za zapošljavanje, i dalje je vrlo teško

²⁵ Edmonds, E. V. i Theoharides, C. (2021). *Child labor and economic development*. In Handbook of labor, human resources and population economics. Cham: Springer International Publishing, str. 4.

²⁶ Ibid.

²⁷ Kaufka Walts, K.: *op.cit.*, str. 61.

²⁸ Ibid.

zaustaviti dječji rad. Bitno je samo zalagati se za dječja prava i djeci omogućiti humane uvjete, naravno bez fizičke prisile.

2.2. Borba protiv dječjeg rada: poticaji i otkrivanje informacija

Kako bi se osigurala djetetova dobrobit i viši interes, države moraju uspostaviti sustav zaštite djeteta koji uključuje zakone, politiku, postupke i prakse namijenjene sprječavanju i borbi protiv različitih problema zlostavljanja, nasilja i diskriminacije koji mogu naštetiti dobrobiti djeteta. Također moraju osigurati brigu za određene profile djece i pružiti im zadovoljavajuća i trajna rješenja.

Godine 2003. Svjetska banka pozvala je sve zemlje s velikom prevalencijom dječjeg rada na raspravu o situaciji i potrebi djelovanja protiv siromaštva, koje se smatralo uzrokom i posljedicom dječjeg rada, na temelju „specijalizirane međunarodne literature u kojoj je siromaštvo često navodi kao glavni razlog upornosti“ dječjeg rada.²⁹ Ono što je Program za iskorjenjivanje dječjeg rada (PETI – *Child Labor Eradication Program*) učinilo jedinstvenim, s ciljevima, ciljnom publikom i pokrivenošću, bila je kombinacija prijenosa prihoda i obrazovnih inicijativa.³⁰ Za dječji rad se i pretpostavlja da je uzrokovan siromaštvom, stoga se trebaju slijediti globalni trendovi socijalne politike prema siromaštvu u 21. stoljeću, s povećanim ulaganjem u dohodak.

Zabrane dječjeg rada u obliku minimalne zakonske dobi za zapošljavanje postoje u većini zemalja diljem svijeta. U načelu, ovi bi zakoni mogli smanjiti dječji rad, ako se jednoobrazno primjenjuju na različite vrste aktivnosti, ili dovesti do njegove preraspodjele prema nereguliranim sektorima.³¹ Općenito, malo je dokaza da propisi o minimalnoj dobi za zapošljavanje imaju bilo kakav učinak, a posebno da utječu na angažman djece u plaćenom radu.

Čak i kada se neka poduzeća namjeravaju pozabaviti dječjim radom u svojim opskrbnim lancima, onemogućuje ih nedostatak izravne kontrole nad korištenjem dječjeg rada kod njihovih dobavljača. Kao takva, često prihvaćaju dva neizravna pristupa za rješavanje problema: interne inspekcije i

²⁹ Alberto, M. D. F. P. I Yamamoto, O. H. (2017). *When education is not the solution: public policy in the fight against child labor*. Trends in Psychology, 25, str. 1680.

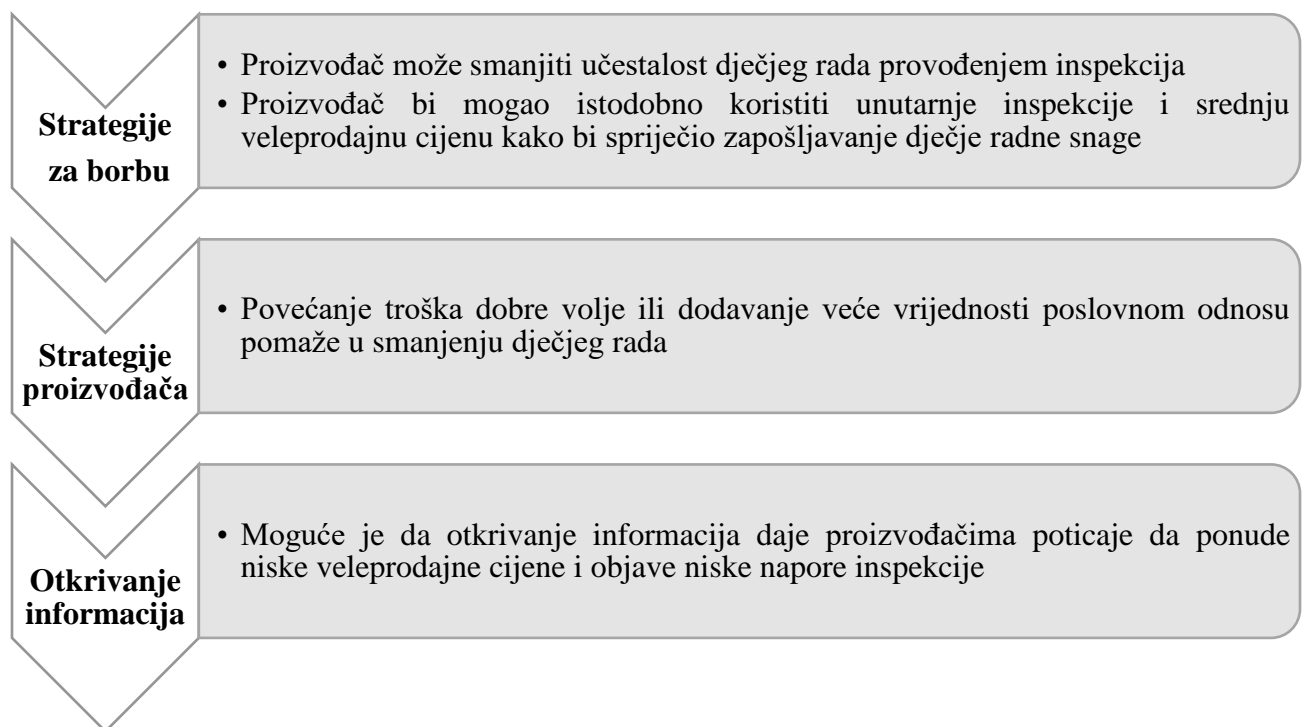
³⁰ Ibid.

³¹ Bargain, O. i Boutin, D. (2021). *Minimum age regulation and child labor: New evidence from Brazil*. The World Bank Economic Review, 35(1), str. 234.

sustave kazni.³² Ovi pristupi, međutim, imaju neke nedostatke jer su interne inspekcije dječjeg rada su skupe i nesavršene. Praćenje uvjeta rada zahtijeva istraživanje proizvodnih mjesta, što je često izazovno ili gotovo nemoguće.³³ Međutim, da bi inspekcije bile djelotvorne, kompanije će možda morati ostaviti značajnu zaradu dobavljaču, što će zauzvrat povećati troškove *outsourcing* tvrtkama.

Kada se utvrdi da dobavljači koriste dječji rad ili kada to učini treća strana putem vanjskog nadzora, proizvođač može zahtijevati od dobavljača da poduzme korektivne radnje uklaňanjem djece koja rade i isplatom im naknade, ili alternativno proizvođač može raskinuti ugovor sa svojim dobavljačem.³⁴ Postoje tri scenarija u otkrivanju informacija o dječjem radu, odnosno tri aspekta učinka otkrivanja informacija inspeksijskog napora (Shema 1.).

Shema 1: Strategije za otkrivanje informacija dječjeg rada

Izvor: izrada autorice prema Cho, S. H., Fang, X., Tayur, S. i Xu, Y. (2019). *Combating child labor: Incentives and information disclosure in global supply chains*. Manufacturing & Service Operations Management, 21(3), str. 693-694.

³² Cho, S. H., Fang, X., Tayur, S. i Xu, Y. (2019). *Combating child labor: Incentives and information disclosure in global supply chains*. Manufacturing & Service Operations Management, 21(3), str. 693.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

Kako bi se uspostavio učinkovit sustav zaštite, države prvo moraju ratificirati glavne međunarodne standarde zaštite prava djece, a zatim ih implementirati u svoje zakonodavstvo. Poticaji i strateške radnje u orbi protiv dječjeg rada mogu uključivati poboljšanje obrazovanja, jačanje obitelji, zagovaranje zakonodavstva, osnaživanje zajednica, osiguravanje pristojnog zapošljavanja mladih i pomaganje obiteljima bez dječjih prihoda.

2.3. Izazovi i perspektive dječjeg rada

Djeca su najčešće uključena u dječji rad jer njihovi roditelji smatraju da je to potpuno „normalno“, a ponekad i radi preživljavanja samih njihovih obitelji. Također je slučaj da su iskorištavana za rad na plantažama, u teškim uvjetima, radi preprodaje droge ili prostitucije. Siromaštvo je zasigurno najveća pojedinačna sila koja tjera djecu na radna mjesta.

Povijesno gledano, pozornost politike prema djeci koja rade bila je usmjerena na to kao pitanje ljudskih prava. Ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih naroda (UN) navode zaustavljanje dječjeg rada u svim njegovim oblicima kao jedan od svojih mjerljivih ciljeva.³⁵ Utjecaj zapošljavanja djece na gospodarski rast javlja se kroz dva glavna kanala: razvoj djece i lokalna tržišta rada. Zapošljavanje djece utječe na razvoj djeteta ometajući školovanje te tjelesno i mentalno zdravlje. Uz ograničenu količinu vremena u danu, postoje neizbježni kompromisi između radnog i školskog vremena.³⁶ Također postoje dokazi o fizičkim i mentalnim zdravstvenim posljedicama rada u djetinjstvu koje se javljaju u odrasloj dobi. Iako se čini da popularno mišljenje drži da su neka radna iskustva korisna za djecu, akademska literatura to nije dokumentirala, nalazeći da čak i uobičajena radna iskustva mogu biti štetna.³⁷ Utjecaj zapošljavanja djece na razvoj djeteta ima dugoročne posljedice jer utječe na sposobnost sljedeće generacije odraslih. Postoje uvjerljivi dokazi međugeneracijske postojanosti: djeca radnici postaju odrasli s djecom koja su također djeca radnici.³⁸ Države se moraju boriti protiv običaja koji vode i potiču diskriminaciju i zlostavljanje djece, što se sustavno može postići zajedničkim naporima roditelja i zajednica kako bi se stekla prednost u zaštiti djece od radnog iskorištavanja, osiguravajući im prosperitetnu budućnost.

³⁵ Edmonds, E. V. i Theoharides, C.: *op. cit.*, str. 3.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Ibid.*

Iskorištavanje, rad i seksualna trgovina djecom i adolescentima veliki je javnozdravstveni problem diljem svijeta. Značajan broj djece rođene u SAD-u i izvan, pogođeni su adolescenti. Zbog ove rastuće zabrinutosti i mogu doživjeti niz ozbiljnih fizičkih i mentalnih zdravstvenih problema povezanih s trgovinom ljudima i iskorištavanjem.³⁹ Unatoč ovim razmatranjima, postoje ograničene informacije dostupne pružateljima zdravstvenih usluga u vezi s prirodom i opsegom trgovinom djece i kako pružatelji usluga mogu pomoći u prepoznavanju i zaštiti djece i adolescenata.⁴⁰ Poznavanje čimbenika rizika, praksi zapošljavanja, mogućih pokazatelja i uobičajenih medicinskih, mentalnih i emocionalnih zdravstvenih problema s kojima se susreću pogođene osobe, pomoći će pružateljima zdravstvenih usluga u prepoznavanju ranjive djece i odgovarajućem reagiranju na takve izazove.

Dječji rad danas se susreće s velikim izazovima jer se nalazi u formalnom i neformalnom gospodarstvu, unutar i izvan obiteljskog okruženja, događa se uz plaćanje i bez plaćanja, dok se pojavnost razlikuje po sektorima i regijama.⁴¹ Globalizacija poslovanja poduzeća predstavlja različite međukulturalne i transnacionalne etičke dileme, a veliki izazov predstavljaju globalni opskrbni lanci.⁴² Kako se zabrinutosti oko dječjeg rada ne mogu se svesti na moralni relativizam, etika diskursa može se upotrijebiti za objašnjenje zašto se neki pristupi dječjem radu smatraju prikladnima, dok drugi nisu.⁴³ Ispitivanje dječjeg rada kroz pogled na nejednakosti i kulturološke razlike, sugerira da nisu svi poslovi koje obavljaju djeca jednako moralno nepoželjni jer poneki poslovi mogu omogućiti djeci da razviju vještine koje su im potrebne da prošire svoje buduće mogućnosti.

Dječji rad je moralno i etički neprihvatljiv. UNICEF je bio prvo međunarodno tijelo koje je 1989. godine potpisalo Konvenciju o pravima djece kada je prvi put u povijesti napisano da se djeca vide kao ljudi s pravima, a ne kao ekonomska imovina njihovih roditelja.⁴⁴ Dječji rad definiran je kao

³⁹ Greenbaum, J., Kaplan, D. i Young, J. (2023). *Exploitation, labor and sex trafficking of children and adolescents: health care needs of patients*. Pediatrics, 151 (1), str. 2.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Boersma, M. (2018). *Between norms and practice: Civil society perspectives on the legitimacy of multistakeholder initiatives to eliminate child labor*. Business Strategy and the Environment, 27(5), str. 613.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Radfar, A., Asgharzadeh, S. A. A., Quesada, F. i Filip, I. (2018). Challenges and perspectives of child labor. Industrial psychiatry journal, 27(1), str. 18.

rad koji šteti zdravlju djece i uskraćuje im pravo na obrazovanje, što ne isključuje djecu koja rade za svoje obitelji.

Tablica 3: Kulturni, etički i religijski aspekti dječjeg rada

KULTURNA VJEROVANJA	ETIČKI ASPEKTI	RELIGIJA I DJEČJI RAD
<ul style="list-style-type: none"> • Važna uloga u poticanju dječjeg rada • U zemljama u razvoju ljudi vjeruju da rad ima konstruktivan učinak na izgradnju karaktera • Obrazovanje djevojčica nije toliko važno kao obrazovanje dječaka • Sociokulturni aspekti kao što su sustav glumaca, diskriminacija i kulturološke predrasude protiv djevojčica doprinose dječjem radu 	<ul style="list-style-type: none"> • Autonomija, pravda, bezazlenost, privatnost i istinitost ugroženi su tijekom dječjeg rada • Prisilni rad djece je neetičan jer je protiv autonomije djece • Djeca lako postaju žrtve nepravednih radnih uvjeta i nemaju snage suprotstaviti se lošem postupanju. 	<ul style="list-style-type: none"> • Roditelji traže vodstvo u vjeri kako bi oblikovali odgoj svoje djece i pospjeli njihov napredak • Djeca Amiša od djetinjstva se uvode u naukovanje kako bi naučila zanat • Reforma politike promovana je kroz programe temeljene na državama • Kako bi se eliminirao opasni dječji rad, inicijative bi se trebale pokrenuti s četiri razine: individualne, obiteljske, zaposlene i državne

Izvor: izrada autorice prema Radfar, A., Asgharzadeh, S. A. A., Quesada, F. i Filip, I. (2018). *Challenges and perspectives of child labor*. *Industrial psychiatry journal*, 27(1), str. 18.

Tablica 3. prikazuje kulturne, etičke i religijske aspekte dječjeg rada koji se može promatrati iz više kuteva. Može se zaključiti kako je dječji rad posljedica siromaštva, neadekvatnih obrazovnih sustava, diskriminacije unutar obitelji, etničkih sukoba, neadekvatno zaštićenih ljudskih prava, i slabih demokratskih institucija u određenim zemljama, a sami dječji rad se u takvim sustavima neće eliminirati zabranom.

Neke kulturne tradicije potiču dječji rad kao korak do posla svojih roditelja. Socioekonomske razlike, loše upravljanje i loša provedba međunarodnih sporazuma među glavnim su uzrocima

dječjeg rada.⁴⁵ Makroekonomski čimbenici također potiču dječji rad rastom nisko plaćenog neformalnog gospodarstva te dječji rad sprječava normalno blagostanje, uključujući fizički, intelektualni i emocionalni psihosocijalni razvoj djece.⁴⁶ Ovaj problem ne može se riješiti samo provedbom zakona i propisa o dječjem radu, već su potrebne jače mjere i strategije u njegovu sprječavanju. Cilj je naravno razumjeti dječji rad iz perspektive same djece, obitelji i zajednica.

Dostupnost i kvaliteta školovanja jedan je od najvažnijih čimbenika i izazova u sprječavanju dječjeg rada. Svaka sveobuhvatna politika trebala bi obuhvatiti holistički pristup obrazovanju djece i njihovih obitelji, ulagati u programe razvoja, posebice uspostaviti obrazovanje u ruralnim područjima i vršiti inspekcije proizvođača protiv prisilnog dječjeg rada.

⁴⁵ Ibid., str. 19.

⁴⁶ Ibid.

3. ZAŠTITA PRAVA DJECE U EUROPI I SVIJETU

Ljudska prava, posebice prava djece, se globalno krše svaki dan i redovito se zlorabe, što može početi i od samog djetetovog rođenja. Dok se u nekim se zemljama djevojčice u dobi od 10-12 godina prisiljava na brak, u drugim zemljama se i dječacima u dobi od 5-6 godina sudi kao odraslima na kaznenim sudovima. Globalno su djeca i mladi posebno izloženi kršenju prava jer su ovisni o odraslima, što povećava rizik od prisilnog dječjeg rada i iskorištavanja djece. U ovom poglavlju će naglasak biti stavljen na sljedeće cjeline: 3.1. UNICEF Konvencija o pravima djeteta, 3.2. Promicanje prava djece i prevencija iskorištavanja djece, 3.3. Aktivnosti ostalih međunarodnih organizacija te 3.4. Izazovi zaštite prava djece u teoriji i praksi.

Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta (UNCRC) usvojena je 1989. i ratificirana 1990. s dodatnim odredbama za jamčenje prava djece.⁴⁷ Provedba mjera za operacionalizaciju obveza iz UNCRC-a postavlja kritične izazove za neke zemlje.⁴⁸ UNCRC djeci daje jednak status kao odraslima te iako djeca imaju prava, ona ih ne mogu ostvariti zbog svoje nezrelosti i nevinosti. Poštivanje dječjih prava i zapadnjački idealizirani pojmovi djetinjstva ostavljaju mjesta slobodi, nevinosti i ovisnosti.⁴⁹ Zanimljivo je perspektiva nezapadnih zemalja o stvarnoj situaciji djece pojačalo je kritike UNCRC-a i perspektiva dječjih prava. Mnogi kritičari vide UNCRC kao koncept utemeljen na pravima i socijalnoj pravdi, te nedosljedan s načelom zajedničke pomoći i odgovornosti koji podupiru obrasce odgoja djece i ideje o djetinjstvu u nezapadnim okruženjima.⁵⁰ Potrebno je naglasiti kako dječji rad treba promatrati unutar sociokulturnog konteksta, a ne promatrati samo kao kršenje dječjih prava. Prava sve djece treba poštivati, ali razumijevanje onoga što to podrazumijeva razlikuje se od društva do društva.

Ustavna zaštita prava djece (Constitutional Protection of Children's Rights) ključni je međunarodni instrument o pravima djece i predstavlja izvanrednu razinu međunarodnog konsenzusa o zakonskim pravima koja bi djeca trebala imati.⁵¹ Konvencija nameće obvezu za 195 država stranaka da osiguraju pravnu zaštitu širokog spektra prava koja pripadaju djeci temeljem

⁴⁷ Adonteng-Kissi, O. (2020). *Child Labour Versus Realising Children's Right to Provision, Protection, and Participation in Ghana*. Australian Social Work, 74(4), str. 464.

⁴⁸ Ibid., str. 465.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid., str- 466.

⁵¹ O'Mahony, C. (2019). *Constitutional Protection of children's rights: visibility, agency and enforceability*. Human Rights Law Review, 19(3), str. 402.

njihovog ljudskog dostojanstva.⁵² Mnoga od ovih prava svojstvena su svim ljudskim bićima i već su zaštićena postojećim instrumentima međunarodnog prava kao što su Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR) i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR).⁵³ Cilj je naglasiti da se ova prava jednako primjenjuju na djecu, bez obzira na njihovu dob, te pružiti izričite mjere kako bi se osiguralo da djeca mogu uživati ta prava na ravnopravnoj osnovi s drugim ljudskim bićima.⁵⁴ Prava uključuju jednaku zaštitu prema zakonu, sigurno okruženje, dobru prehranu, zdravstvenu skrb i obrazovanje.

Prisilni rad i ropstvo djece se najčešće smatra reliktom nekih prošlih vremena ili fenomenom koji se javlja u ekonomski slabije razvijenim dijelovima svijeta, a ne pojavom koja se može svjedočiti u razvijenim europskim državama, iako se slučajevi prisilnog rada nad djecom se mogu pronaći čak i u najrazvijenijim zemljama.⁵⁵ Sustav za zaštitu djece obuhvaća sustav koji je uspostavljen s ciljem zaštite prava djeteta općenito. U užem smislu ova sintagma označava uži segment zaštite prava djeteta, odnosno zaštitu djece od nasilja.⁵⁶ Problemu prisilnog rada nad djecom se često pristupa jednodimenzionalno i fragmentarno bez uzimanja u obzir svih njegovih kompleksnosti i heterogenosti.⁵⁷ Umjesto da se svako pitanje sigurnosti djeteta tretira odvojeno, sustavni pristup mora promicati holistički pogled na prisilni dječji rad i zaštitu djece koji nužno uključuje čitav niz aktera uključenih u ciljeve zaštite.

Pravo na zaštitu podataka osigurano je i unutar Vijeća Europe i unutar Europske unije. Tablica 4. će prikazati detaljnije sadržaje i smjernice prava djece.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Rešetar Čulo, I.: *Pravna zaštita djece od nasilja*, Zagreb: TIM press, 2023., str. 176.

⁵⁶ Ibid., str. 243.

⁵⁷ Ibid., str. 247.

Tablica 4: Smjernice prava na zaštitu podataka djece osigurana putem Vijeća Europe i Europske unije

VIJEĆE EUROPE	EUROPSKA UNIJA
<ul style="list-style-type: none"> • Prava na privatnost i zaštitu podataka zajamčena su člankom 8. Konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. i Konvencija o zaštiti pojedinaca s obzirom na automatsku obradu osobnih podataka iz 1981. • Strategija za prava djeteta 2016.-2021. važnost zaštite prava djece, privatnosti i zaštiti podataka u digitalnom okruženju • Izričito naglašava da digitalni svijet djecu izlaže mnoštvu mogućnosti, bilo da se radi o računalima ili pametnim telefonima • Države bi trebale obratiti posebnu pozornost na osiguravanje načela zaštite podataka u vezi s povezanim ili pametnim uređajima, kao što su igračke i odjeća 	<ul style="list-style-type: none"> • U svim radnjama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javna tijela ili privatne institucije, najbolji interesi djeteta moraju biti primarni obzir • U svojoj se praksi Sud Europske unije (CJEU) bavio i pravom na privatnost i pravom na zaštitu podataka • Za razliku od DPD-a, GDPR uključuje niz odredbi kojima je izričit cilj zaštititi pravo djeteta na zaštitu podataka • Zaštita dječjih prava ojačana je u GDPR-u kroz zahtjev za pružanje informacija djeci u sažetom, transparentnom, razumljivom i lako dostupnom obliku, korištenjem jasnog i jednostavnog jezika pravo na brisanje koje je također, čak i posebno, dostupno djeci

Izvor: izrada autorice prema Milkaite, I. i Lievens, E. (2019). *Children's rights to privacy and data protection around the world: challenges in the digital realm*. European Journal of Law and Technology, 10(1). str. 6.

Što se tiče zaštite i prava djece, djeca također mogu biti izložena štetnim efektima medija te je cilj da se u cijelom svijetu promijeni odnos prema djetetu, s posebnim naporima u području složenog odnosa dijete – mediji.⁵⁸ O zaštiti prava djece u medijima raspravljaju međunarodne organizacije i institucije, znanstvenici, profesionalni medijski djelatnici, civilne udruge, odgojitelji i roditelji, no unatoč tome komunikacijska prava djece u medijima se svakodnevno krše.⁵⁹ Pitanje zaštite prava djece u medijima je jedan od vrlo složenih problema suvremenog novinstva jer je na tom području očit pad etičkih standarda koji vodi u krizu novinarstva, zbog čega to zahtijeva javnu

⁵⁸ Flego, M.: *Zaštita privatnosti djece u medijima: zbornik priopćenja s tribine*, Zagreb: Pravobranitelj za djecu, 2009., str. 33.

⁵⁹ Ibid.

raspravu, suradnju politike i različitih društvenih institucija te pravnu regulativu.⁶⁰ Medijska industrija prodaje nasilje, pornografiju i reklame kao unosnu robu, a sudbine i tragedije djece kao „dobre priče“. U nastojanjima da se ukaže na taj problem komunikacijskih prava djece i zaštite privatnosti djece u medijima društveno regulira, UNESCO je Deklaracijom o medijskom odgoju 1982. godine inicirao projekt medijskog odgoja.⁶¹ Cilj je ukazati na posebnu pozornost inicijativama i napore da se zaštita prava djece regulira, kako u klasičnim, tako i u novim medijima.

3.1. UNICEF Konvencija o pravima djeteta

Prava djeteta su univerzalna, bezuvjetna i svojstvena, a svi pojedinci su „nositelji dužnosti“ za dječja prava. Iscrpni dokument koji je ujedno promijenio način na koji se gleda na djecu i postupaju s njima u cijelom svijetu je Konvencija o pravima djeteta (Convention on the Rights of the Child) koja artikulira skup univerzalnih dječjih prava, kao što su pravo na identitet, ime i državljanstvo, pravo na obrazovanje te prava na najviše moguće standarde zdravlja i zaštitu od zlostavljanja i iskorištavanja.

Godine 1989. svjetski čelnici preuzeli su povijesnu obvezu prema djeci svijeta usvajanjem Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta – međunarodnog sporazuma o djetinjstvu. Postao je najšire ratificirani ugovor o ljudskim pravima u povijesti i pomogao je promijeniti živote djece diljem svijeta.⁶² S obzirom da nažalost ne može svako dijete uživati u punom djetinjstvu, Konvencija zahtijeva od vođa iz vlade, poduzeća i zajednica da ispune svoje obveze i poduzmu mjere za prava djeteta, a cilj je posvetiti se osiguravanju da svako dijete ima sva prava.⁶³ Konvencija o pravima djeteta (UNCRC) pripisuje prava i slobode djeci te ona mogu biti podržana i osporena internetskim uslugama koje koriste podatke djece.

Dana 20. studenog 1989. Opća skupština Ujedinjenih naroda usvojila je *Konvenciju o pravima djeteta*, međunarodni dokument koji priznaje prava djece u cijelom svijetu. Konvenciju je potpisalo 196 država, čime je postala najbrže i najšire prihvaćen sporazum u povijesti ljudskih prava.⁶⁴ Vlada Republike Hrvatske donijela je posebnu odluku kojom se, nakon obavijesti o

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid., str. 34.

⁶² UNICEF, www.unicef.org/child-rights-convention (preuzeto: 2.4.2024.)

⁶³ Ibidem

⁶⁴ UNICEF, www.unicef.org/croatia/en/convention-rights-child (preuzeto: 2.4.2024.)

sukcesiji iz bivše države, Hrvatska smatra strankom Konvencije o pravima djeteta od dana osamostaljenja, 8 listopada 1991.⁶⁵ Konvencija je prvi dokument u kojem se dijete smatra subjektom vlastitog prava, a ne samo osobom kojoj je potrebna posebna zaštita. Konvencija o pravima djeteta pravni je akt sa snagom zakona koji obvezuje stranke na poštivanje njezinih odredbi; a uključuje i pravo nadzora nad njegovom provedbom u državama koje su je prihvatile i ratificirale.⁶⁶ Dok je Konvencija primarno upućen vladama, privatne organizacije i poduzeća također snose odgovornost za poštivanje prava djece.

Promatrajući rasprostarnjenost dječjeg rada i iskorištavanja djece, provedena su istraživanja u različitim zemljama te se mogu ujedno uočiti i međukulturne razlike u čestini nasilnih postupaka. Istraživanje je provedeno uz podršku UNICEF-a u 29 država iz različitih dijelova svijeta, a pokazuje kako je najviše djece doživljeno zlostavljanje i iskorištavanje upravo u afričkim zemljama.⁶⁷ Razlike u rezultatima među pojedinim zemljama su velike jer se radi i o odgojnim postupcima i ponašanju roditelja, ali s druge strane mogu biti i rezultat kulturološki uvjetovanje različite spemnosti roditelja da otvoreno govore o nasilju u odgoju.⁶⁸ Najmanje nasilja su doživjela djeca u tranzicijskim zemljama, što ukazuje na činjenicu da su djeca podložna prisilnom radu i zlostavljanju, djeca iz siromašnih obitelji.

Podsjećajući na odredbe Deklaracije o društvenim i pravnim načelima koja se odnose na zaštitu i dobrobit djece, s posebnim osvrtom na udomiteljstvo i posvojenje na nacionalnoj i međunarodnoj razini, priznajući da u svim zemljama svijeta postoje djeca koja žive u iznimno teškim uvjetima i da takvu djecu treba posebno razmatrati.⁶⁹ Uzimajući u obzir važnost tradicije i kulturnih vrijednosti svakog naroda za zaštitu i skladan razvoj djeteta te prepoznajući važnost međunarodne suradnje za poboljšanje životnih uvjeta djece u svakoj zemlji, posebno u zemljama u razvoju, Konvencija je usvojila 54 načela.⁷⁰ Načela općenito govore o osnovnim pravima djeteta, općenito opisuju pojam djeteta i njihovih prava te ističu koje mjere bi države trebale poduzeti sve kako bi osigurale da djeca bude zaštićena od svih oblika diskriminacije ili kažnjavanja.

⁶⁵ Ibidem

⁶⁶ Ibidem

⁶⁷ Ajduković, M. i Hrabar, D.: *Prava djece – multidisciplinarni pristup*, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta, 2016., str. 286.

⁶⁸ Ibid., str. 287.

⁶⁹ UNICEF, www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text (preuzeto: 2.4.2024.)

⁷⁰ Ibidem

Iako je Konvencija primarno upućena vladama država, privatne organizacije i poduzeća također snose odgovornost za poštivanje prava djece, posebice u digitalnom okruženju jer su djeca danas izložena opasnostima na Internetu. Potrebno je sve radnje koje izravno ili neizravno utječu na djecu aktivno uzeti u obzir, spriječiti negativne efekte te procijeniti najbolje interese koje pokrivaju više od 50 načela Konvencije.

3.2. Promicanje prava djece i prevencija iskorištavanja djece

Siromaštvo i dječji rad čine začarani krug, bez rješavanja jednog, teško je iskorijeniti i zaustaviti drugi. Promicanje prava djece je započelo postavljanjem Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta koje je bila veliko postignuće, premda se ona i dalje treba posvetiti djeci čija su prava zanemarena, a to ne uključuje samo djecu izloženu radu, već djecu s invaliditetom, homoseksualnu djecu i napuštenu djecu.

Raspravljajući o problemu zaštite dječjih prava u društvu, ističe se institucionalna neodgovornost koja se označava kao normativno zapušten prostor u društvenim institucijama; u državi kao zajedničkoj društvenoj instituciji koja je zadužena osigurati normativno uređen prostor u kojemu se odvija društveni život kojemu je povjerena formalna socijalizacija djece.⁷¹ Ključno je da se uz sustavno zastupanje perspektive na osnaživanje djece, usmjerava i na strukturne probleme dječjih prava i usmjeravanja takvih trendova, primjerice dječjeg rada, iskorištavanja djece i sl., na ponašanje svih uključenih dionika i donositelja odluka na razini socijalne politike.⁷² Ovdje nije samo riječ o prisilnom dječjem radu, već i o pravima djece kod mladih s problemima u ponašanju, kod djevojaka u riziku, kod vršnjačkog nasilja, kod mladih s poteškoćama u razvoju i kod maloljetnika koji su počinila kaznena djela.

U raznim nemirima, ratnim sukobima i prilikom bijega djeca su izložena velikom riziku da budu odvojena od obitelji i osoba koje o njima skrbe. „Djeca bez pratnje“ su djevojčice i dječaci mlađi od 18 godina koji su odvojeni od oba roditelja te su suočena rizicima, posebice od dječjeg rada.⁷³ Općenito postoje tri kategorije: djeca koja migriraju jer traže mogućnosti boljeg života, ali se

⁷¹ Vladović, S.: *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju: zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, Zagreb: Pravobranitelj za djecu, 2012., str. 138.

⁷² Ibid., str. 139.

⁷³ Kraljević, R. et. al.: *Djeca bez pratnje strani državljani u Republici Hrvatskoj: razumijevanje problema, mogućnost djelovanja i potrebne mjere pomoći i zaštite*, Zagreb: UNHCR, Predstavništvo u RH, 2011., str. 7.

nalaze u nezakonitom statusu, djeca koja u procesu migracije postaju žrtve trgovanja ljudima i djeca koja bježe od opasnih situacija i traže azil u zemlji destinacije.⁷⁴ Taj fenomen je postao sveprisutan međunarodni problem koji je u Europi sve izraženiji, stoga nastojanja EU država moraju biti sve jača da članice prihvate jedinstvenu politiku i odgovarajuće mjere.⁷⁵ Brojni su uzroci i posljedice dječjeg rada, trgovina djecom i iskorištavanja djece, stoga zaštita prava djece mora biti prisilno raseljena i skrb o takvoj djeci treba predstavljati prioritet današnjice, bez obzira na status i podrijetlo djeteta.

Prava djece zadovoljena su i/ili ugrožena upravo postojanjem i/ili razinom izloženosti djece pojedinačnim ili skupinama različitih rizičnih i zaštitnih čimbenika tijekom njihova odrastanja. Zadovoljavanje potreba i prava djece te osnaživanje zaštitnih i smanjivanje utjecaja rizičnih čimbenika najbolja su prevencija u promicanju prava djece.⁷⁶ Tijekom razvoja ugroženo može biti svako dijete ili gotovo svako dijete može biti u riziku za razvoj rizičnih ponašanja. Smatra se da danas gotovo da i nema djeteta koje od rođenja pa do adolescencije ima šansu odrasti bez minimalnog rizika.⁷⁷ Termin „u riziku“ osnovni je termin kojim se opisuju djeca koja se nalaze na putu prema mnogobrojnim problemima koji prijete njihovom pozitivnom razvoju i uspješnoj prilagodbi u društvu.⁷⁸ Primjeri tih rizika uključuju prisilni dječji rad, iskorištavanje djece za prostituciju i preprodaju droge i ostale zločinske radnje.

Masovni koordinirani pokreti mladih ljudi diljem svijeta kako bi prosvjedovali protiv nedostatka vladinih mjera u vezi s klimatskim promjenama zaokupili su globalnu pozornost. Ne samo da ovi društveni pokreti govore o moći društvenih medija da mobiliziraju veliki broj ljudi, oni također ističu pravo djeteta da sudjeluje u stvarima koje ih se tiču, uključujući njihovo pravo na zaštitu.⁷⁹ Djeca izazivaju dominantne diskurse i razotkrivaju potrebu za razvojem formalnih i neformalnih nastojanja za zaštitu djece, stoga su sektori prava djeteta i zaštite djece na kritičnoj raskrižju: hoće li odražavati i odgovoriti na snažne zahtjeve konceptualizacija u 21. stoljeću ili će nastaviti reproducirati preokupacije spašavanja djece žrtava iz 19. i 20. stoljeća?⁸⁰ Dječja su prava utjecala

⁷⁴ Ibid, str. 8.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ajduković, M. i Hrabar, D.: *op. cit.*, str. 197.

⁷⁷ Ibid., str. 198.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Collins, T. M., Rizzini, I. i Mayhew, A. (2021). *Fostering global dialogue: Conceptualisations of children's rights to participation and protection*. *Children & Society*, 35(2), str. 295.

⁸⁰ Ibid., str.

na konceptualizaciju i praksu zaštite i sudjelovanja djece od Konvencije Ujedinjenih naroda (UN) o pravima djeteta (CRC) iz 1989. godine.⁸¹ Najčešća i najučinkovitija praksa za zaustavljanje dječjeg rada je zagovaranje donošenja i provedbe nacionalnih zakona o dječjem radu. Promicanjem društvene odgovornosti za zajednice, vlade i poduzeća mogu se postići veliki pozitivni ishodi.

Opremanje zajednica, uključujući vjerske vođe, roditelje i grupe u zajednici, za nadzor ranjive djece kako bi se spriječio opasan rad je isto od jednih solucija. Učinkovita borba protiv dječjeg rada i iskorištavanja djece, posebno u siromašnim zemljama, zahtijeva aktivan angažman regionalnih i nacionalnih organizacija koje imaju sposobnost da mobiliziraju resurse, uključe zajednice i dionike te provedu učinkovite sustave socijalne zaštite.

3.3. Aktivnosti ostalih međunarodnih organizacija

Međunarodne organizacije zagovaraju donošenja i provedbe nacionalnih zakona o dječjem radu te promiču aktivnosti o sprječavanju dječjeg rada i iskorištavanju djece tako da razvijaju globalne standarde i norme, zatim praćenjem i izvješćivanjem o položaju djece, pružanjem tehničke pomoći i izgradnjom kapaciteta vladama i civilnom društvu.

Dječji rad predmet je regulacije u izvorima MOR-a od početka njezina rada. Već su na prvom zasjedanju Opće konferencije 1919. donesene dvije konvencije (Konvencija br. 5 o utvrđivanju minimalne dobi za prijem djece u industrijska zanimanja i Konvencija br. 6 o noćnom radu mladih u industriji).⁸² Problem predstavlja što navedene Konvencije ne predviđaju zaštitu djece koja rade u obiteljskim poduzećima i u vlastitom kućanstvu te pristupaju dječjem radu ograničeno i selektivno.⁸³ 1973. godine je donesena Konvencija br. 138 o najnižoj dobi za zapošljavanje koja revidira većinu dotadašnjih konvencija iz tog područja. Konvencije MOR-a (Međunarodne organizacije rada) se smatraju temeljnim radnim standardima, što znači da obvezuju države članice MOR-a čak i ako ih nisu ratificirale.⁸⁴ Konvencija zabranjuje najgore oblike dječjeg rada, definirane kao sve oblike ropstva, posebice trgovinu djecom i prisilno regrutiranje djece u oružane sukobe.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ajduković, M. i Hrabar, D.: *op. cit.*, str. 103.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

UN također poklanja veliku pažnju dječjem radu. U okrilju UN-a najznačajniji pravni izvor koji štiti prava djeteta je Konvencija UN-a o pravima djeteta iz 1989. godine.⁸⁵ Čl. 32. Konvencije UN-a o pravima djeteta zahtijeva od država stranaka da zaštite djecu od gospodarskog izrabljivanja i obavljanja poslova koji bi za njih bili pogibeljni ili ometali njihovo obrazovanje, bili štetni za njihovo zdravlje ili njihov tjelesni, društveni, duhovni, moralni i društveni razvoj.⁸⁶ Misija UN-a je promicanje dostojanstvenog rada za sve ljude, što se može postići promicanjem socijalnog dijaloga, uz naglasak na tehničku podršku zajedno s podrškom razvojnih partnera u više zemalja.

Što se tiče aktivnosti regionalnih pravnih izvora EU-a, većina država članica EU-a smatra se visokorazvijenim državama u gospodarskom i socijalnom smislu, što između ostalog, znači da su i umjerene zaštiti ljudskih i dječjih prava.⁸⁷ Nadalje, dopušta da djeca u dobi od 14 godina rade u okviru kombiniranog programa osposobljavanja ili u okviru programa radne prakse u poduzeću.⁸⁸ U pravu EU-a nema jedinstvene definicije djeteta, već se definicije razlikuju ovisno o ciljevima pojedinih aspekata prava.

U slučaju Republike Hrvatske, prema čl. 64. st. 2. i st. 3. Ustava RH djeca ne mogu biti primljena na rad prije zakonom određene dobi niti smiju biti prisiljavana na rad koji štetno utječe na njihovo zdravlje ili ćudoređe, niti im se takav rad smije dopustiti, a mladež ima pravo na osobitu zaštitu na radu.⁸⁹ Valja napomeniti kako se uz međunarodna i regionalna prava te nacionalnog zakonodavstva, također uređuje rad djece te postoji nužnost za boljom primjenom tih normi radi adekvatne zaštite dječjih prava.

Kod aktivnosti međunarodnih organizacija, bitan je doticaj i s profesionalnim radnicima. Djeca prisiljena na rad su puna tjeskobe i tuge, stoga je s njima potrebno pažljivo postupati. Jasno je kako je važno raditi s djecom koje su bile žrtve prisilnog rada na smanjenju antisocijalnih težnji, kao i educiranju današnje djece i mladeži o opasnostima i negativnim učincima takvog rada, što je dužnost odgojnih ustanova.⁹⁰ Treba istaknuti da sa sociološkog stajališta osnovna obilježja

⁸⁵ Ibid., str. 104.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid., str. 105.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid., str. 108.

⁹⁰ Popović, S. i Zloković, J.: *Djeca i mladi u alternativnoj skrbi: zaštita prava na zdravlje: zbornik radova s interdisciplinarnog znanstveno-stručnog skupa „Zaštita prava na zdravlje djece i mladih u alternativnoj skrbi“*, Rijeka: Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta, 2017., str. 73.

profesionalnosti čine: specijalizirana znanja i sposobnosti, ideal službe, monopol utemeljen na dozvoli, autonomija, samoregulacija i etički kodeks.⁹¹ Model obilježja koristi se vrlo široko kao mjerilo na temelju kojega se ocjenjuje zaslužuje li neko zanimanje profesionalni status, dok su termini kao što su paraprofesionalan skovani da se opišu ona zanimanja koja ispunjavaju samo neke, a ne i sve kriterije.⁹² S obzirom da praksa socijalnog rada uključuje razumijevanje ljudskog razvoja, ponašanja i društvenih, ekonomskih i kulturnih institucija i interakcija, s djecom koji su bili prisiljeni na rad, bitno je znati se ophoditi i pomoći im.

Međunarodni program ILO-a (Međunarodne organizacije rada) o ukidanju dječjeg rada (IPEC) stvoren je 1992. s općim ciljem progresivnog ukidanja dječjeg rada, što se trebalo postići jačanjem kapaciteta zemalja da se nose s tim problemom i promicanjem svjetskog pokreta za borbu protiv dječjeg rada.⁹³ IPEC trenutno djeluje u 88 zemalja, što ga čini najvećim programom te vrste na globalnoj razini i najvećim pojedinačnim operativnim programom ILO-a. IPEC-ov rad na uklanjanju dječjeg rada važan je aspekt ILO-ovog Programa dostojanstvenog rada.⁹⁴ Dječji rad ne samo da sprječava djecu u stjecanju vještina i obrazovanja koji su im potrebni za bolju budućnost, on također održava siromaštvo i utječe na nacionalna gospodarstva kroz gubitke u konkurentnosti, produktivnosti i potencijalnom prihodu.⁹⁵ Ako MOR otkrije dječji rad, djecu treba ukloniti s radnog mjesta i pružiti im održive alternative, a to se najčešće može postići stvaranjem prihoda za roditelje ili članove obitelji koji su sposobni za rad.

Za sprječavanje nasilja nad djecom, reagiranje na nasilje kada se dogodi i vraćanje pogođene djece u stanje emocionalnog i fizičkog blagostanja brine nekoliko organizacija sukladno svojim ciljevima i aktivnostima (Tablica 5.).

⁹¹ Ibid., str. 83.

⁹² Ibid.

⁹³ International Labor Organization, www.ilo.org/ipec/programme/lang--en/index.htm (preuzeto: 6.4.2024.)

⁹⁴ Ibidem

⁹⁵ Ibidem

Tablica 5: Deset organizacija u borbi protiv dječjeg rada

Organizacija		Opis i ciljevi
1.	<i>Global March Against Child Labor</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Globalni marš protiv dječjeg rada široka je mreža organizacija civilnog društva koji rade na eliminaciji i sprječavanju svih oblika dječjeg rada, ropstva i trgovine
2.	<i>Love 146</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Međunarodna nevladina organizacija za ljudska prava koja radi na zaustavljanju iskorištavanja i trgovine djecom • Pomaže u razvoju pokreta za zaustavljanje dječjeg rada
3.	<i>Stop Child Labor Coalition</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Osnovana je 1989. godine s uvjerenjem da nijedno dijete ne smije biti iskorištavano • Misija je služiti kao nacionalna mreža za osiguranjem prostora za ukidanje dječjeg rada
4.	<i>Save the Children</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Jedna je od najvećih međunarodnih nevladinih organizacija koja promiče i štiti prava djece u gotovo 120 zemalja svijeta • Radi u najugroženijim lokalnim zajednicama educirajući ih o pravima djece
5.	<i>ACE</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Japanska nevladina organizacija za međunarodnu suradnju s vizijom ostvarivanja prava djece i sigurnog društva za svu djecu • Trenutno radi na ukidanju dječjeg rada u Japanu, Indiji i Gani
6.	<i>International Initiative to End Child Labor</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Međunarodna inicijativa za iskorištavanje dječjeg rada je američka nevladina organizacija osnovana s ciljem pružanja usluge praćenja za institucije koje nastoje eliminirati najgore oblike dječjeg rada
7.	<i>Centre for Child Rights</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Organizacija za ljudska prava s fokusom na sva dječja prava i prepoznavanje djece kao građana današnjice i odraslih osoba sutrašnjice
8.	<i>The ECLT Foundation</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Osnovana 2000. s obvezom traženja zajedničkih rješenja za djecu i njihove obitelji koja se bore protiv temeljnih uzroka dječjeg rada u područjima uzgoja duhana
9.	<i>World Vision</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Organizacija djeluje na temelju kršćanskih vrijednosti i to je organizacija za zagovaranje i razvoj čiji je zadatak poboljšati živote djece
10.	<i>International Catholic Child Bureau</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Međunarodna nevladina organizacija koja služi kao međunarodna mreža od 80 organizacija iz cijelog svijeta koje brane dostojanstvo i prava djece

Izvor: izrada autorice prema Human Rights Careers, www.humanrightscareers.com/issues/organizations-end-child-labor/ (preuzeto: 4.4.2024.)

Većina navedenih organizacija u Tablici 5. služe kao nacionalna mreža za utjecaj na javnu politiku o pitanjima dječjeg rada u zemljama diljem svijeta. Glavne aktivnosti su naravno i osiguranje besplatnog obrazovanja za djecu, pružanja zaštite maloljetnika, sprječavanje trgovine djecom i razvijanje informativnog prisupa u javnom i privatnom sektoru u borbi protiv dječjeg rada.

3.4. Izazovi zaštite prava djece u teoriji i praksi

Mnoga djeca trpe diskriminaciju kao skupina, a njihove jedinstvene potrebe često nisu prepoznate unutar obitelji i škola, lokalne zajednice i pružatelja usluga. Osobito nepovoljne skupine djece, koja uključuju djecu prisiljenu na rad, djecu koja trpe zlostavljanje, djecu koja su seksualno iskorištavana, svi oni mogu doživjeti neprihvatljivo kršenje prava. Djeca tu osjećaju nemoć, stoga je potrebno ih zaštititi i intervenirati prilikom odgovarajuće pomoći i skrbi.

Ono što je potrebno za unapređenje zaštite djece možda nije tako jednostavno kao što neki vjeruju. Dok djeca imaju ljudska prava na zaštitu, ono što je potrebno za izbjegavanje štete može biti diskutabilno ovisno o nečijem razumijevanju ovih prava i tome kako su povezana ili ne s drugim ljudskim pravima koja djeca posjeduju.⁹⁶ Te napetosti postavljaju nekoliko ključnih izazova za aktere u zaštiti djece te su značajne i problematične za način na koji se dječja prava shvaćaju i prakticiraju u zaštiti djece koje se opisuje kao naponi usmjereni na osiguranje zaštite dječjih prava, uz istovremeno poboljšanje kvalitete života i dobrobiti mladih ljudi diljem svijeta.⁹⁷ Zaštita djece odavno je postavljen prioritet međunarodne politike prema djeci i mladima, što u praksi „nadahnjuje“ stvaranje specifičnih globalnih prava djece.

Dječji rad ima brojne socijalne i društvene posljedice, ali i negativne implikacije na psihofizički razvoj djeteta. Modeli njegova suzbijanja i prevencije upućuju na potrebu uvođenja besplatnog, obveznog i široko dostupnog obrazovanja te primjerenu implementaciju međunarodnih radnih standarda i nacionalnog zakonodavstva država.⁹⁸ Prava djeteta i međunarodni radni standardi u domeni zaštite od ekonomske eksploatacije i nedopuštena dječjeg rada, su kategorije koje iziskuju daljnju afirmaciju i primjerenu zaštitu.⁹⁹ Zaštita obitelji, edukacija društva o štetnostima dječjeg

⁹⁶ Collins, T. M. i Wright, L. H. (2022). *The challenges for children's rights in international child protection: Opportunities for transformation*. World Development, 159.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Vinković, M.: *Dječji rad u međunarodnom, europskom i poredbenom radnom pravu*, TIM press, Zagreb, 2008., str. 207.

⁹⁹ Ibid.

rada, utjecaju na tržište rada i zdravlje djeteta, sprječavanje brojnih oblika diskriminacije i socijalne isključenosti, uz aktivnost sindikata, udruga radnika, nevladinih i međunarodnih organizacija, dugoročno rezultiraju pozitivnim pomacima.¹⁰⁰ Opremanje zajednica, uključujući, roditelje, te ostale stručne osobe za nadzor ranjive djece kako bi se spriječio opasan rad, jamstvo su posvećenosti u rješavanju problema.

Primjer zaštite prava djece u teoriji se može naći u nekoliko segmenata u širom području u kojima se Konvencija o pravima djeteta može koristiti za jačanje napora za osiguranje zaštite tijekom sljedećih 10 godina i nakon toga.¹⁰¹ Djeca s posebnim potrebama kao što su izbjeglice, djeca lišena obiteljskog okruženja i djeca s invaliditetom imaju pravo na posebnu zaštitu. Dok se kulturni običaji vjerskih skupina, etničkih manjina i domorodačke djece trebaju poštivati, takvo poštivanje ne smije doći nauštrb zdravlja djeteta.¹⁰² U praksi se također mogu identificirati glavne društvene determinante čimbenike rizika povezane s nasiljem nad djecom: siromaštvo i nejednakost, oružano nasilje i nasilje u zajednici, zatim globalna ekonomska kriza, klimatske promjene i prirodne katastrofe te djeca pogođena migracijom, raseljavanjem i novim tehnologijama.¹⁰³ Trajni izazovi u skladu su sa zabrinutostima se mogu sažeti u 10 ključnih pozitivnih pomaka i stalnih izazova u zaštiti dječjih prava (Tablica 6.).

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Tobin, J. i Cashmore, J. (2020). *Thirty years of the CRC: Child protection progress, challenges and opportunities*. Child abuse & neglect, 110, str. 2.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid., str. 3.

Tablica 6: Deset pozitivnih pomaka i stalnih izazova u borbi protiv povrede dječjih prava

	POZITIVNI ISHODI	STALNI IZAZOVI
1.	Zagovaranje i mobilizacija imaju sve veći utjecaj na poštivanje međunarodnih standarda o zaštiti djece od nasilja	Nedovoljno ulaganje u prevenciju nasilja
2.	Više zemalja ima politike za sprječavanje i rješavanje nasilja nad djecom	Fragmentirane ili nepostojeće nacionalne strategije
3.	Više zemalja ima eksplicitnu i sveobuhvatnu zakonsku zabranu nasilja nad djecom	Nekoordinirane političke intervencije, sa slabom komunikacijom i artikulacijom između državnih odjela i između središnjih i lokalnih vlasti
4.	Postignut je napredak u pravnoj zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja	Nekonsolidirano i slabo provedeno zakonodavstvo
5.	Sve je veći zamah za zabranu nasilja kao oblika kažnjavanja	Nedostatak fokusa na spol
6.	Rastući utjecaj organizacija kao mosta između međunarodnih obveza i nacionalne provedbe	Nedovoljna pozornost posvećena situaciji posebno ranjive djece, koja ostaju skrivena, zanemarena ili zanemarena.
7.	Veća podrška sudjelovanju djece u mjerama zaštite od nasilja	Nedovoljna pažnja kumulativnom utjecaju nasilja na dječji život
8.	Sve sofisticiranije razumijevanje čimbenika rizika i temeljnih utjecaja koji dovode do nasilja	Nedovoljno ulaganje u mehanizme osjetljive na djecu, za savjetovanje, prijavu i pritužbe o nasilju nad djecom
9.	Neke zemlje podižu svijest o rizicima za djecu povezanim s novim tehnologijama	Nedovoljne usluge oporavka i reintegracije
10.	Sve veća vidljivost nasilja nad djecom na dnevnom redu politike	Oskudni podaci i istraživanja, s malo informacija o opsegu i utjecaju nasilja nad djecom

Izvor: izrada autorice prema Tobin, J. i Cashmore, J. (2020). *Thirty years of the CRC: Child protection progress, challenges and opportunities*. Child abuse & neglect, 110, str. 3.

Navedeni pozitivni pomaci u zaštiti dječjih prava i izazovi u Tablici 6. ukazuju na to da je još uvijek potreban značajan rad prije nego što se postigne cilj svijeta bez nasilja za djecu. Jedna od karakteristika pristupa temeljenog na pravima i drugih modela zaštite djece jest ta da su države prema međunarodnom pravu obvezne pridržavati se svoje obveze zaštite djece prema Konvenciji.

Veliki problem u praksi zaštite dječjih prava predstavlja seksualno iskorištavanje. Seksualno zlostavljanje djece je najteža povreda dječjih prava, a spolno zlostavljene djece je zbog svoje raširenosti i ozbiljnosti posljedica, problem kojemu je potrebnu pristupiti odgovorno. Važno je za svakog stručnjaka koji u svom radu dolazi u kontakt s djecom, upoznati se s problematikom spolnog zlostavljanja i s načinima ispravnog reagiranja i razgovaranja.¹⁰⁴ UNICEF-ove smjernice, odnosno načela za etičko izvještavanje, navode kada treba zaštititi dijete potpuno, odnosno promijeniti ime i zamutiti lik svakog djeteta za koje je utvrđeno da je žrtva seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja.¹⁰⁵ Komercijalno seksualno iskorištavanje i trgovina, dječji rad i dječji brakovi problemi su u mnogim zemljama, stoga je djeci i adolescentima pod rizikom, potrebno osigurati provedbu njihovih prava ako ih se želi zaštititi od ozljeda i osigurati im da razviju svoj puni potencijal.

Postoje čvrsti dokazi da djevojke redovito pregovaraju o iskustvu i prijetnji seksualnog nasilja i iskorištavanja. U Srbiji je 74% srednjoškolaca prijavilo da je doživjelo neki oblik rodno uvjetovanog nasilja od početka školske godine 2013.-2014.¹⁰⁶ U Engleskoj učenice prijavljuju redovito uznemiravanje od stranaca na ulici, kao i od vršnjaka i bandi. Većina to nikada ne prijavi, velikim dijelom zato što smatraju da ih policija „prezira“.¹⁰⁷ U Engleskoj i Walesu provedeno je veliko istraživanje o seksualnom iskorištavanju, zbog pojave slučajeva koji naglašavaju raširene i sustavne probleme u ovom području.¹⁰⁸ Djeca kojoj je potrebna pomoć navode da bi usluge trebale biti pune razumijevanja, bez osuđivanja i dati im izbor kako da se izraze. Za djecu je važan rad s istom osobom tijekom vremena, a poželjna je jedinstvena služba za pomoć u različitim

¹⁰⁴ Popović, S.: *Zaštita prava djece i mladih na seksualno zdravlje: zbornik radova s interdisciplinarnog znanstveno-stručnog skupa*, Rijeka: Medicinski fakultet Sveučilišta, Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini, 2016., str. 103.

¹⁰⁵ Ibid., str. 109.

¹⁰⁶ Daly, A., Ruxton, S. i Schuurman, M. (2015). *Challenges to Children's Rights Today: What Do Children Think?* Council of Europe, str. 12. Dostupno na: <https://rm.coe.int/1680643ded> (preuzeto: 3.4.2024.)

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid.

problemima.¹⁰⁹ Zaštita dječjih prava prolazi u današnje vrijeme teške napore usmjerene na osiguranje, uz istovremeno poboljšanje kvalitete života i dobrobiti mladih diljem svijeta. To je u suprotnosti s mnogim tradicionalnim oblicima zaštite djece koji su usredotočeni na prevenciju i odgovor bez davanja prioriteta dobrobiti i napretku djece.

¹⁰⁹ Ibid.

4. CASE STUDY – PRIMJERI PRISILNOG DJEČJEG RADA U SVIJETU

Dječji prisilni rad je česta vrsta porobljavanja koja se koristi diljem svijeta za proizvodnju mnogih proizvoda u globalnim opskrbnim lancima, a prakticiraju ga i poznate svjetske korporacije. U ovome će se poglavlju navesti nekoliko primjera dječjeg rada prema sljedećim potpoglavljima: 4.1. Iskorištavanje djece za svjetske korporacije, 4.2. Djeca kobalta“ - dječji rad za pametne telefone i e-aute, 4.3. Dječja prostitucija i pornografija, 4.4. Prisilno regrutiranje djece u oružani sukob i dužničko ropstvo i 4.5. Iskorištavanje djece za proizvodnju i promet drogama te druge nezakonite radnje.

Borbe djece naglašavaju načine na koje su mladi ljudi marginalizirani procesima globalizacije, a opet akteri u borbi za globalnu pravdu. Dječja iskustva nepravde na najoštriji mogući način ilustriraju problem, zapravo paradoks, globalizacije kao sile istovremenog obesvlačivanja i osnaživanja.¹¹⁰ Mladi su ljudi na mnoge načine sustavno isključeni iz globalne moći, a ipak su u mogućnosti prakticirati globalnu moć na različite načine za sebe. Globalno osnaživanje djece u takvim uvjetima predstavlja posebno koristan test za teoretiziranje samog osnaživanja globalne pravde.¹¹¹ Globalne su institucije dovoljno slabe te se primjeri dječjeg rada danas u praksi često zanemaruju, stoga se na njega treba gledati kao nepravdu i problem stvarnog svijeta, a ne kao na tabu temu.

Postoje tri široke vrste intervencija čiji je cilj smanjenje dječjeg i prisilnog rada. Prva vrsta intervencije je intranacionalna, što je skup vladinih zakona, propisa ili nevladinih programa usmjerenih na odvratanje od izrabljivačkih praksi rada unutar zemlje, na primjer omogućavanjem pristupa obrazovanju i prehrani.¹¹² Drugi, nadsacionalni, tip intervencije podrazumijeva suradnju vlada i međunarodnih organizacija sa sporazumima koji imaju za cilj eliminaciju ove radne prakse na globalnoj razini.¹¹³ Treći, izvannacionalni tip intervencije sastoji se od skupa napora u jednoj zemlji s ciljem utjecaja na razine dječjeg i prisilnog rada u stranoj zemlji. Jedna takva izvannacionalna metoda je „imenovati i posramiti“ zemlje za koje se zna da koriste dječji i prisilni

¹¹⁰ Josefsson, J. i Wall, J. (2020). *Empowered inclusion: Theorizing global justice for children and youth*. *Globalizations*, 17(6), str. 1048.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Klymak, M. (2023). *The trade effects of information provision about forced and child labor*. *World Development*, 167, str. 3.

¹¹³ Ibid.

rad u proizvodnji izvozne robe.¹¹⁴ Potrebni je više informirati korporacije i njihove potrošače o uvjetima pod kojima se proizvode dobra, kako bi oni mogli odlučiti hoće li robu kupiti ili ne. Ako se zemlje uspoređuju, one koje su više globalizirane imaju manje dječjeg rada i modernog ropstva.

Djeca koja imaju veliki broj pratitelja na društvenim mrežama, kolokvijalno se nazivaju „kidfluenceri“.¹¹⁵ Kao dio nove industrije vrijedne 8 milijardi dolara, kidfluenceri zarađuju novac i od tvrtki koje djeci plaćaju reklamiranje njihovih proizvoda i od platformi društvenih medija koje prodaju oglasni prostor na kanalima.¹¹⁶ Dok države razmatraju mjere zaštite, moraju imati na umu da je zakon o dječjem radu inherentno u sukobu s obiteljskim zakonom i ustavnim pravom na roditeljski autoritet, osobito u kontekstu društvenih medija. Roditelji tradicionalno imaju pravo odgajati svoju djecu kako im odgovara, no to pravo nije bezgranično.¹¹⁷ S obzirom da su društveni mediji djecu danas pretvorili u potencijalne izvore slave i prihoda, ta djeca se ujedno suočavaju s mnogim prijetnjama, uključujući financijsko iskorištavanje, psihičku štetu i ekstremni gubitak privatnosti.

Primjer dječjeg rada je ubiranje kakaovca jer kakaio kojega djeca beru, prodaje se većini čokoladnih kompanija, uključujući najveće na svijetu. U proteklih nekoliko desetljeća nekolicina organizacija i novinara razotkrila je raširenu upotrebu dječjeg rada, a u nekim slučajevima i ropstva, na farmama kakaovca u zapadnoj Africi.¹¹⁸ Dječji rad je pronađen na farmama kakaovca u Kamerunu, Gvineji, Nigeriji i Sierra Leoneu, iako se većina zapadnoafričkog kakaovca uzgaja u Gani i Obali Bjelokosti, većina slučajeva dječjeg rada dokumentirana je u te dvije zemlje.¹¹⁹ Posljednjih godina pojavili su se i dokazi o dječjem radu i ropstvu na farmama kakaovca u Brazilu. Iako postoji mogućnost da neke farme kakaovca na ovim mjestima zapošljavaju dječji rad ili ropstvo, u ovom trenutku niti jedna praksa nije dokumentirana kao prevladavajuća na farmama kakaovca izvan zapadne Afrike i Brazila.¹²⁰ Nažalost, djeca su u tim zemljama okružena intenzivnim siromaštvom i mnoga počinju raditi u ranoj dobi kako bi pomogli svojim obiteljima.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Masterson, M. A. (2020). *When play becomes work: Child labor laws in the era of “kidfluencers”*. U. Pa. L. Rev., 169, str. 579.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid., str. 580.

¹¹⁸ Hinch, R. (2018). *Chocolate, slavery, forced labour, child labour and the state*. In *A handbook of food crime*, Policy Press, str. 77.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Ibid., str. 78.

Neka djeca završe na farmama kakaovca jer im treba posao, a trgovci im govore da on dobro i plaćen, što naravno se ispostavi da nije istina. Neka djeca motornom pilom krče šumu, dok druga se penju na stabla kakaovca kako bi mačetom rezala mahune graha.¹²¹ Ovi veliki, teški, opasni noževi standardni su alat za djecu na farmama kakaovca, čime se krše međunarodni zakoni o radu i UN-ova konvencija o ukidanju najgorih oblika dječjeg rada.¹²² Medijska pokrivenost i prijatna regulatornim mjerama mobilizirali su međunarodnu iproizvodnju kakaovca da surađuje s drugim dionicima kako bi se uklonio dječji rad jer je većina te djece u dobi između 12 i 16 godina.

Primjer kompanija koje iskorištavaju djecu su Mars, Nestlé i Hershey, koji se ujedno suočavaju će s tužbom za ropstvo djece u SAD-u. Osmero djece koja tvrde da su korištena kao robovski rad na plantažama kakaovca u Obali Bjelokosti pokrenuli su pravni postupak protiv najvećih svjetskih proizvođača čokolade.¹²³ Tužitelji, koji su svi podrijetlom iz Malija, a sada su mlađe punoljetne osobe, traže odštetu za prisilni rad i dodatnu naknadu za neopravdano bogaćenje, nemaran nadzor i namjerno nanošenje duševne boli.¹²⁴ Takva zlostavljanja djece predstavljaju „humanitarnu katastrofu“ jer pridonose stalnom siromaštvu Obale Bjelokosti. Pritisak na robne marke potrošača, strateška državna intervencija i geografska koncentracija olakšavaju zajedničko djelovanje u borbi protiv ovakvih radnji jer djeca zaslužuju sigurne životne uvjete i pristup dobroj prehrani.

4.1. Iskorištavanje djece za svjetske korporacije

Djeca se danas suočavaju s neravnotežom moći u odnosu na odrasle što ih čini sve ranjivijima na mnoge oblike iskorištavanja, posebice raznih oblika ropstva kao što su trgovina djecom i prisilni rad. Budući da globalizacija smanjuje dječji rad kada povećava stalni prihod, rast globalnih cijena robe mogu dovesti do privremenog povećanja dječjeg rada koji može imati trajne posljedice na tu djecu. Iako je glavni uzrok dječjeg rada siromaštvo, većinu djece iskorištavaju pojedinci, mnogi od njih u poljoprivredi ili građevinarstvu, a posebice multinacionalne poznate korporacije. Mnoge inspekcije i kontrole otkrile su niz slučajeva dječjeg rada među dobavljačima povezanim s velikim

¹²¹ Ibid., str. 79.

¹²² Ibid.

¹²³ The Guardian, www.theguardian.com/global-development/2021/feb/12/mars-nestle-and-hershey-to-face-landmark-child-slavery-lawsuit-in-us (preuzeto: 5.4.2024.)

¹²⁴ Ibidem

tehnološkim tvrtkama, uključujući Apple, Samsung i Microsoft, kao i s nekoliko proizvođača automobila, poput Volkswagena i drugih.

Dječji rad može se pronaći na svim razinama modne industrije, a nigdje to nije očitije od proizvodnje pamuka. U pamučnoj industriji, djeca su kroz povijest korištena za unakrsno oprašivanje biljaka pamuka, za žetvu usjeva te u predionicama, tkaonicama i bojaonicama.¹²⁵ To je posebno vidljivo u Uzbekistanu, gdje su vladini radnici navodno tjerovali djecu da provedu ljetne mjesecе berući pamuk i čak im prijetili izbacivanjem iz škole ako se ne pridržavaju. Međutim, nakon kampanja i reakcije međunarodnih aktivističkih organizacija u proteklih nekoliko godina, ILO je izvijestio o „velikom padu broja školske djece koja se koriste u žetvi pamuka“.¹²⁶ S obzirom da samo 11% robnih marki uključenih u Indeks transparentnosti mode za 2021. objavljuje odabrane dobavljače sirovina, to izaziva zabrinutost u vezi s mjerom u kojoj prosječni potrošač nesvjesno podržava izrabljivačke mjere u mnogim dijelovima opskrbnog lanca.¹²⁷ Velike korporacije postavljaju minimalne standarde rada u svojim opskrbnim lancima i redovito revidiraju svoje dobavljače koji krše minimalne standarde rada, no unatoč tome, još uvijek se nalaze primjeri iskorištavanja.

Na udaru kritika se našao poznati švedski modni brend H&M (Hennes & Mauritz AB). Maloprodaja brze mode H&M proizvodila je odjeću u mianmarskim tvornicama u kojima su djeca od 14 godina radila više od 12 sati dnevno.¹²⁸ Nakon razgovora s 15-godišnjim djevojkama koje su dvije godine radile duge sate u tvornicama Myanmar Century Liaoyuan Knitted Wear i Myanmar Garment Wedge, H&M je prozvan radi prisilnog prekovremenog rada i niskih plaća. H&M je „poduzeo mjere“ s obje tvornice izjavivši kako ne tolerira dječji rad u bilo kojem obliku.¹²⁹ Zakon naglašava da je zapošljavanje djece od 14 do 17 godina legalno za „laki rad“, a dugi radni dan i dalje predstavlja kršenje međunarodnog prava koje H&M iskorištava u mnogim zemljama.

¹²⁵ Good On You, <https://goodonyou.eco/child-labour/> (preuzeto: 6.4.2024.)

¹²⁶ Ibidem

¹²⁷ Ibidem

¹²⁸ Industry Dive, www.retaildive.com/news/hm-criticized-for-young-workers-forced-overtime-in-myanmar-factories/424879/ (preuzeto: 6.4.2024.)

¹²⁹ Ibidem

Drugi primjer je bio prije čak više od 20 godina kada je poznati sportski brend Adidas pogađa skandalom oko dječjeg rada. Odjeća za Adidas se izrađivala u dvije tvornice korištenjem dječjeg rada, prekovremenog rada i seksualnog uznemiravanja.¹³⁰ Većina robe Adidas proizvodi se u zemljama Trećeg svijeta, posebno u Aziji, a narudžbe se dodjeljuju lokalnim tvornicama. Mnoge narudžbe su podugovorene na lokalnoj razini, što dovodi do tvrdnji da tvrtke nemaju pojma o tome gdje i kako se proizvodi njihova roba.¹³¹ Adidas je poreknuo ignoriranje radničkih prava radi profita, tvrdeći da imaju stroge zakone o radu i da stalno nadziru razine i uvjete plaća kako bi osigurali dobro radno okruženje.

Multinacionalne kompanije imaju odgovornost za podizanje svijesti o dječjem radu među svojim zaposlenicima, dobavljačima i dionicima. Jasnim izražavanjem svoje predanosti borbi protiv dječjeg rada, multinacionalne kompanije mogu dati snažnu izjavu i stvoriti kulturu nulte tolerancije. Potrošači također trebaju preuzeti odgovornost te ne bi trebalo biti lako „zatvoriti oči“ pred tim globalnim problemom, već je to stvar koja zaslužuju svu zabrinutost te treba poduzeti sve načine kako bi se otkrilo koje kompanije koriste dječji rad.

Velike svjetske kompanije možda rade sjajne stvari na svom području, ali pomoću radnih posada koje uključuju djecu omogućavaju rast nelegalne i bijedne industrije. Izvlačenje pažnje javnosti na njihovu aktivnost ili u mnogim slučajevima nedostatak, je najbolja nada za stvarne i trajne promjene. Imajući to u vidu, Tablica 7. u nastavku će spomenuti pet poznatih svjetski kompanija koje su koristile dječji rad.

¹³⁰ The Guardian, www.theguardian.com/uk/2000/nov/19/jasonburke.theobserver (preuzeto: 6.4.2024.)

¹³¹ Ibidem

Tablica 7: Pet multinacionalnih korporacija koje su koristile dječji rad u svom poslovanju

KORPORACIJA	OPIS DOGAĐAJA
Nestlé	<ul style="list-style-type: none"> • Jedan od najvećih i neprepoznatljivijih brendova na svijetu, i dalje prima kritike zbog neprestanog kršenja zaposlenosti u svom lancu opskrbe • Unatoč potpisanom industrijskom sporazumu 2001. godine za iskorjenjivanje dječjeg rada s farmi kakaa sa sjedištem u Gani • Nestlé priznaje da se rizik od dječjeg rada u njegovom opskrbnom lancu ne može potpuno ukloniti, ali da su odlučni uhvatiti se u koštac sa problemom
Duhanska industrija Philip Morris	<ul style="list-style-type: none"> • Dugo je bila ugodna u svojoj ulozi javnog neprijatelja broj jedan, pa je stoga ne iznenađujuće naći je na ovom popisu najmanje tri najveća igrača jer ima dugu povijest iskorištavanja djece • U 2010. godini, tvrtka je priznala da su djeca mlađa od 10 godina bila prisiljena na rad na ugovorenim farmama duhana u Kazahstanu
Microsoft	<ul style="list-style-type: none"> • Unatoč globalnoj reputaciji kao vrhunskog poslodavca i filantropskog pionira, u listopadu 2018. pojavile su se tvrdnje da se dječji rad koristi za vađenje kobalta u Demokratskoj Republici Kongo (DRC)
Apple	<ul style="list-style-type: none"> • Njegovao reputaciju inovativnog branda • Otkrilo se da je zapošljavao 74 maloljetnika u 2013. godini, a tvrtka je također priznala da su najprodavaniji proizvod iPhone X napravili učenici srednjih škola
British American Tobacco (BAT)	<ul style="list-style-type: none"> • Iako je najveća svjetska duhanska kompanija na svijetu, suočio se s brojnim optužbama za omogućavanje prakse dječjeg rada • 2016. se ustanovilo o djeci koja rade u neprijateljskim uvjetima na duhanskim farmama u Bangladešu, a tvrtka to oštro opovrgava

Izvor: izrada autorice prema CareerAddict, www.careeraddict.com/10-companies-that-still-use-child-labor (preuzeto: 6.4.2024.)

Velike korporacije imaju moć osigurati usklađenost sa zakonima o radu i zapošljavanju među svojim ugovornim suradnicima i spriječiti iskorištavanje djece unutar svojih opskrbnih lanaca. Ipak, mnogi od njih, iako se predstavljaju etički i društveno odgovorno, to ne prakticiraju. Mnoge poznate svjetske kompanije koriste djecu u svojem poslovanju, a da mnogi danas toga nisu ni svjesni.

4.2. „Djeca kobalta“ - dječji rad za pametne telefone i e-aute

Kobalt je metal koji proizvodi plavi pigment koji je neophodan za izradu mnogih baterija koje napajaju telefone, računala i električna vozila. Ono što je kontroverzno u vezi njega je to što je njegovo rudarenje je povezano s kršenjem ljudskih prava te se obično maloljetna djeca koriste za iskopavanje kobalta. Demokratska Republika Kongo (DRC) najveći je svjetski proizvođač kobalta, ali nažalost, sav taj kobalt je obilježen teškim slučajevima zlostavljanja, nasilja i nemoralna nad djecom.

Demokratska Republika Kongo dominira globalnom proizvodnjom kobalta. Prema Geološkom istraživanju Sjedinjenih Država (2019.), u 2018. godini je Kongo proizveo 90 000 tona nerafiniranog kobalta, odnosno 64,3% ukupne svjetske količine, a također je imao 49% poznatih svjetskih rezervi kobalta.¹³² Unatoč prisutnosti brojnih pojedinačnih velikih industrijskih rudnika kobalta, najveći pojedinačni izvor u smislu broja radnika i broja lokacija ostaje zanatska i mala eksploatacija.¹³³ Grupe civilnog društva i popularni mediji, objavili su alarmantan broj izvješća povezujući navedeno s kršenjem ljudskih prava, dječjim radom, nepoštenim postupanje sa ženama, te ukupni štetni učinak na lokalne zajednice.¹³⁴ Predviđa se da će dominacija DRC-a samo rasti u budućnosti te da će udio proizvodnje kobalta u zemlji porasti u narednim godinama, naravno popularizirajući i samu tehnologiju: pametne telefone, e-automobile i sl.

Značajan pravni slučaj pokrenut je protiv najvećih svjetskih tehnoloških kompanija od strane kongoanskih obitelji koje tvrde da su njihova djeca ubijena ili osakaćena dok su iskopavali kobalt koji se koristi za napajanje pametnih telefona, prijenosnih računala i električnih automobila.¹³⁵ Apple, Google, Dell, Microsoft i Tesla imenovani su kao tuženici u tužbi koju je u Washingtonu DC podnijela tvrtka za ljudska prava International Rights Advocates u ime 14 roditelja i djece iz Konga. Kompanije se optužuje za pomaganje i poticanje u smrti i teškim ozljedama djece za koju tvrde da su radila u rudnicima kobalta u njihovom opskrbnom lancu.¹³⁶ Kobalt je neophodan za napajanje punjivih litijevih baterija koje se koriste u milijunima proizvoda koje svake godine

¹³² Sovacool, B. K. (2021). *When subterranean slavery supports sustainability transitions? Power, patriarchy, and child labor in artisanal Congolese cobalt mining*. *The Extractive Industries and Society*, 8(1), str. 271.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid., str. 272.

¹³⁵ Kelly, A. (2019). *Apple and Google named in US lawsuit over Congolese child cobalt mining deaths*. *The Guardian*, 16., str. 2.

¹³⁶ Ibid.

prodaju Apple, Google, Dell, Microsoft i Tesla, a nezasitna potražnja za kobaltom, vođena željom za jeftinom ručnom tehnologijom, utrostručila se u posljednjih 10 godina.¹³⁷ Dok mnogi istraživanja veličaju dobrobiti moderne tehnologije za olakšavanje ljudskog postojanja, više se treba usredotočiti na podizanje svijesti o navedenom problemu i zastrašujućoj stvarnosti koju doživljavaju mnoga djeca Konga.

Riskirajući svoje živote, kopaju tunele duboko u crvenu zemlju, iskopavajući kobalt u oknima koja se spuštaju čak do 100 metara duboko, a da za to dobivaju gotovo ništa od zarade. Tako je i nastao termin „djeca kobalta“ koji se koristi za djecu koja u Kongu trpe opasne radne uvjete i kršenja ljudskih prava. Iskopavanje kobalta povezano je s teškim kršenjem ljudskih prava, uključujući izloženost rudara nesigurnim radilištima i oslanjanje na dječji i prisilni, kao i degradaciju okoliša, a prašina iz usitnjenog kamena uzrokuje probleme s disanjem djece.

4.3. Dječja prostitucija i pornografija

Dječjoj prostituciji i pornografiji se danas pristupa iz nekoliko perspektiva, uključujući psihologiju, sociologiju, socijalnu skrb i pravo, kao i zakone o prisilnom dječjem radu i dječjem iskorištavanju. Iako se postižu veliki naponi za sprječavanje ovog gnjsnog zlodjela, seksualno zlostavljanje i iskorištavanje nastavlja imati utjecati na živote milijuna djece posvuda, te je vrlo teško u potpunosti iskorijeniti ovu pojavu, posebice u današnjem digitalnom dobu kada je pornografija postala lako dostupna putem Interneta.

Trgovanje ljudskim bićima je naširoko priznato kao veliki međunarodni problem. Najčešći oblik tog kaznenog djela je trgovanje djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja, koje predstavlja alarmantan problem koji se zadnjih godina u Europi sve više povećava.¹³⁸ Vrbovatelji u seksualnoj industriji su usmjereni na područja s najvećim gospodarskim krizama, najčešće na zemlje bivšeg Istočnog bloka. Prisilnom ili ucjenom navode djecu, ali i žene žrtve trgovanja na prostituciju te ih financijski iskorištavaju.¹³⁹ Koliko god ti poslovi bili raznovrsni, njihov zajednički nazivnik je kršenje temeljnih ljudskih prava.¹⁴⁰ Djeca i mladi tretiraju se kao roba koja se prevozi među

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Štulhofer, A., Raboteg-Šarić, Z. i Marinović, L: *Trgovanje ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja: razmjeri problema i potrebne mjere za suzbijanje trgovanja u Hrvatskoj*, Zagreb: Centar za istraživanje tranzicije i civilnog društva, 2002., str. 3.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid., str. 7.

zemljama i kontinentima. Seksualno iskorištavanje djece u posebnom je porastu u zemljama Azije i Južne Amerike.¹⁴¹ Tehnike vrbovanja uključuju otmicu, kupovinu od obitelji, korištenje lažnih agencija za usvajanje i lažna obećanja o zaposlenju.

Borba protiv trgovanja djece radi svrhe seksualnog iskorištavanja, kao jednog oblika modernog ropstva, jedan je od jasno prepoznatih i rano prihvaćenih ciljeva međunarodne zajednice kao što pokazuju dokumenti poput Međunarodne konvencije o ropstvu i Konvencije Međunarodne organizacije rada o prisilnom radu.¹⁴² Potrebno je više se baviti zabrinutošću zbog dječjih prava seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, te izvještavati javnost o stanju ove problematike.

Prema podacima UNODC-a iz 2021. godine, udio djece u identificiranim žrtvama utrostručio se u proteklih 15 godina, a broj dječaka povećan je pet puta.¹⁴³ Djevojčice su uglavnom poslužile radi seksualnog, a dječaci radnog iskorištavanja. Tijekom 2018. godine identificirano je, prema istom izvoru, oko 50 000 žrtava u 148 država, no znajući koliko je počinjenje ovog kaznenog djela tajnovito, broj je u stvarnosti i veći.¹⁴⁴ Utjecaj gospodarske krize i inflacije, posebice nakon pandemije COVID-19, agresija na Ukrajinu i novi ratni sukobi u Izraelu, dodatno su pridonijeli negativnim trendovima i povećanju broja žrtava, posebice djece.

Problem prostitucije i pornografije kod djece zapravo započinje njihovim ropstvom i trgovinom. Problem trgovine ljudima i mreža kršenja ljudskih prava koju on obuhvaća predstavljaju neka od najtežih i gorućih pitanja na međunarodnom planu ljudskih prava.¹⁴⁵ Složenosti uključuju različite političke kontekste i geografske dimenzije problema te veza između trgovine ljudima i migracije predstavlja još jednu složenost koja predstavlja i političke i materijalne prepreke za rješavanje problema trgovine djecom.¹⁴⁶ Trgovanje djecom je „tamna strana“ kretanja stanovništva, a prisilni i nasilni oblik kretanja koji se mora spriječiti doprinosi sigurnoj migraciji, koju treba promicati kao opciju zarade i koja bi mogla biti korisna za sve. Proces seksualnog iskorištavanja razvija se na individualnoj vidljivosti i ima tri ključna elementa, naime kretanje, prijevaru i štetan ishod.¹⁴⁷ Pomoću promicanja obećavajućih praksi i mjera, uključujući zakone, propise, vladine programe i

¹⁴¹ Ibid., str. 8.

¹⁴² Ibid., str. 30.

¹⁴³ Burić, Ž.: *Trgovanje ljudima – nekoć i danas*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2023., str. 29.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Beeks, K. i Amir, D: *Trafficking and the global sex industry*, Lanham: Rowman & Littlefield, 2006., str. 3.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid., str. 4.

politike, za borbu protiv seksualnog iskorištavanja i dječje prostitucije, potrebno je provoditi međunarodne standarda koji se tiču prava djece.

Trgovina djecom dosegla je endemske razmjere diljem svijeta, s procjenjuje se da se svake godine trguje do 2 milijuna ljudi radi seksualnog pokoravanja, prisilne prostitucije, kućnog ropstva, dužničkog rada u tvornicama i drugih oblika ropstva.¹⁴⁸ Iako je nekoliko zemalja u svijetu nepogođeno, jugoistočna Azija je izvor gotovo jedne trećine globalne trgovine ljudima.¹⁴⁹ Vrbovanje, prijevoz, pornografija i skrivanje prijetnjom ili uporabom sile, otmicom, prijevarom, obmanom ili primanje plaćanja radi dobivanja pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu seksualnog iskorištavanja, samo su neki od problema dječje prostitucije.

Dok neki napuštaju domove u kojemu su i same bile zlostavljane, drugi su usamljeni zbog nemara roditelja ili oteti. Uzroci su mnogi te je dječja pornografija naširoko rasprostranjena, stoga bi mjere prevencije trebale uključivati veću pozornost na razvijanje jakih vrijednosti, bolji spolni odgoj u obrazovnim ustanovama i organizaciju mreža zajednice.

4.4. Prisilno regrutiranje djece u oružani sukob i dužničko ropstvo

Djecu diljem svijeta regrutiraju državne oružane snage i naoružane skupine izvan kontrole vlade, stoga su i sama djeca posebno ranjiva u vrijeme ratnih zbivanja. Pitanje regrutiranja i korištenja djece vojnika danas je globalni problem te djeca ne sudjeluju samo u oružanim sukobima, već se nažalost koriste za kuhare, nosače, šaptače poruka, špijune, pa čak i za seksualno iskorištavanje vojnika. Što se tiče dužničkog ropstva, ono događa kada se nudi rad samog djeteta ili cijele obitelji, odnosno kada obitelj ne može podmirivati dugove pa se oni potom prenosi na djecu.

Novačenje i korištenje djece u oružanim sukobima i dalje je prevladavajuća značajka modernog građanskog rata te brojni akteri sukoba novače djecu i pripremaju ih za rat. Proces formiranja pobunjeničkih skupina oblikuje njihove strategije regrutiranja.¹⁵⁰ Konkretno, vjerojatnije je da će pobunjenici koji se formiraju kao odvojene frakcije iz redova već postojećih pobunjeničkih organizacija regrutirati djecu vojnike nego druge pobunjeničke skupine.¹⁵¹ 2003. godine Sudanski

¹⁴⁸ Ibid., str. 190.

¹⁴⁹ Ibid., str. 200.

¹⁵⁰ Faulkner, C. M. i Doctor, A. C. (2021). *Rebel fragmentation and the recruitment of child soldiers*. *International Studies Quarterly*, 65(3), str. 647.

¹⁵¹ Ibid.

oslobodilački pokret/vojska (SLM/A) pokrenuo je svoju pobunu u regiji Darfur u Sudanu. Otcjepljenu frakciju u nastajanju, predvodila je bivša učiteljica osnovne škole Minni Minawi. Gotovo odmah, skupina se uključila u regrutiranje djece vojnika unatoč tome što je Minawi potpisao protokol iz studenog 2004. o jačanju sigurnosti koji je uključivao obveze suzdržavanja od regrutiranja djece.¹⁵² Novačenje djece od strane pobunjeničkih aktera prevladava u modernim sukobima. Osim svojih neposrednih učinaka, ovaj pristup zapošljavanju utječe na niz širih dinamika sukoba, uključujući vjerojatnost ponavljanja sukoba¹⁵³ Nadalje, ciljevi pobunjenika mogu utjecati na njihovu spremnost da regrutiraju djecu vojnike, te su nažalost djeca „traženija“ kada međunarodna kazna za njihovo regrutiranje nije vjerojatna.

Tisuće djece je regrutirano i korišteno u oružanim sukobima diljem svijeta te je između 2005. i 2022. godine bilo više od 105 000 djece kao novačeno i korišteno od strana u sukobu, iako se vjeruje da je stvarni broj slučajeva puno veći.¹⁵⁴ Često nazivani „djecom vojnicima“, ti dječaci i djevojčice trpe opsežne oblike iskorištavanja i zlostavljanja koji nisu u potpunosti obuhvaćeni tim pojmom. Bez obzira na njihovu umiješanost, novačenje i korištenje djece od strane oružanih snaga teško je kršenje prava djeteta i međunarodnog humanitarnog prava.¹⁵⁵ Djeca vojnici mogu biti dječaci i djevojčice koji korišteni kao borci, korišteni za živi štit ili provode pogubljenja, raspoređeni su kao bombaši samoubojice ili korišteni za izradu i transport eksploziva.

Razumijevanje načina na koji iskorištavanje prirodnih resursa utječe na odluku pobunjenika da prisilno regrutiraju djecu važno je iz nekoliko razloga. Pridonosi tekućim raspravama o odrednicama strategija novačenja naoružanih skupina. Prisilno regrutiranje djece dobilo je iznenađujuće malo znanstvene pozornosti, unatoč brojnoj literaturi o korištenju djece vojnika u širem smislu.¹⁵⁶ Osim toga, veća istraživanja može pomoći kreatorima politika da poboljšaju napore usmjerene na sprječavanje prisilnog novačenja djece i zaštitu djece tijekom sukoba.¹⁵⁷ Ako je vjerojatnije da će pobunjeničke grupe bogate resursima prisilno regrutirati djecu, kreatori politike bi se mogli prvo usredotočiti na te grupe.¹⁵⁸ Djeca su često zadovoljna nerazmjernim

¹⁵² Ibid., str. 648.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ UNICEF, www.unicef.org/protection/children-recruited-by-armed-forces (preuzeto: 17.4.2024.)

¹⁵⁵ Ibidem

¹⁵⁶ Haer, R., Faulkner, C. M. I Whitaker, B. E. (2020). *Rebel funding and child soldiers: Exploring the relationship between natural resources and forcible recruitment*. European Journal of International Relations, 26(1), str. 238.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Ibid.

udjelom resursa i lako ih se može spriječiti da ih dijele. Ograničavanjem broja članova koji imaju pravo na dijeljenje prihoda, vođe zadržavaju više resursa za sebe i za oružanu borbu.¹⁵⁹ Vojno regrutiranje spremno skriptira djecu i mlade kao rizične na nizu zemljopisnih razmjera, stoga se i sami mladi prema tih trendovima teško zapošljavaju i zauzimaju nepovoljni položaj za daljnji privatni i osobni razvoj.

Delegati su upozorili da su škole i bolnice sve ranjivije na napade u sukobima. Osvrćući se na napad Azerbajdžana na Nagorno-Karabah u rujnu 2023., nekoliko djece je ubijeno, a deseci su ranjeni. Ranjenici su evakuirani u Armeniju u listopadu prošle godine¹⁶⁰ Tisuće djece diljem svijeta također imaju djetinjstvo kroz prisilno regrutiranje kao borce u sukobima, rekao je nigerijski delegat, te su mnoga djece oteta, drogirana, isprani su im mozgovi, nasilno regrutirana i korištena kao živi štit.¹⁶¹ Predstavnik Srednjoafričke Republike rekao je da je učestalost djece vojnika porasla u toj zemlji, ističući velika kršenja prava djece tamo. U međuvremenu, djeca koja bježe iz zona sukoba izložena su kriminalnim mrežama, dok su Sirija i Italija istaknule prijetnje djeci zatočenoj i otetoj u sukobima te se 58 000 djece i žena iz obitelji terorističkih boraca, drži u nezakonitim zatvorima na sjeveroistoku zemlje.¹⁶² Oružane skupine ciljaju djecu iz mnogo razloga, posebice jer ih je lakše manipulirati, ne trebaju puno hrane i nemaju razvijen osjećaj za opasnost.

Ratovi i oružani konflikti su društveno najteže prihvatljivi uzroci dječjeg rada, s dalekosežnim posljedicama na zdravlje i kasnije normalno integriranje preživjele djece u svakodnevni život.¹⁶³ Sudjelovanje djece u oružanim sukobima poznato je od najranijih vremena, dok su danas takve pojave najčešće posljedica pritisaka i prisilnog novačenja, gubitka roditelja, siromaštva, raseljenosti, izbjegličkog statusa, straha i prisilne uporabe opojnih sredstava.¹⁶⁴ Zabrinutost svjetske javnosti dodatno raste s procjenama kako je od 2008. godine više od 300 000 osoba mlađih od 18 godina sudjeluje u oružanim sukobima diljem svijeta te saznanjima kako je više od dva milijuna djece poginulo u ratnim sukobima prošlog desetljeća, milijun ih je ostalo bez roditelja, a

¹⁵⁹ Ibid., str. 239.

¹⁶⁰ United Nations, <https://press.un.org/en/2023/gashc4378.doc.htm> (preuzeto: 17.4.2024.)

¹⁶¹ Ibidem

¹⁶² Ibidem

¹⁶³ Vinković, M.: *op. cit.*, str. 46.

¹⁶⁴ Ibid.

šest milijuna je ranjeno s trajnim posljedicama.¹⁶⁵ Uzrok sudjelovanja djece u ratu je njihova ranjivost i nezaštićenost u fizičkom smislu, koja ih, povezano sa željom za preživljavanjem, prisilno ili dobrovoljno involvira u ratna djelovanja, izlaže pogibeljnim situacijama, ponižavajućim postupcima, seksualnom iskorištavanju, pa čak i smrti.¹⁶⁶ Identificiranje potencijalnih mehanizama koji pridonose praksama prisilnog regrutiranja također pruža priliku za rješavanje drugih kršenja ljudskih prava.

4.5. Iskorištavanje djece za proizvodnju i promet drogama te druge nezakonite radnje

Kazneno iskorištavanje može imati mnoge oblike, od tjeranja djece da drže, skrivaju ili dostavljaju drogu, novac ili oružje, do prisiljavanja djece da krađu, ozljeđuju druge ili prose. Ponekad dijete može biti iskorištavano kriminalno i seksualno u isto vrijeme. Djeca i mladi koji su uključeni u bande i kriminalno iskorištavanje trebaju pomoć i podršku, posebice jer su žrtve nasilja ili pod pritiskom krađu stvari i dilaju droge ili oružja.

Ljudi iskorištavani na ovaj način često će biti izloženi fizičkom, mentalnom i seksualnom zlostavljanju, au nekim će slučajevima biti trgovani u područja daleko od kuće kao dio posla mreže s drogom.¹⁶⁷ *County Lines* je mjesto gdje se ilegalne droge prevoze s jednog područja na drugo, često preko granica policije i lokalnih vlasti (iako ne isključivo), obično od strane djece ili ranjivih ljudi koje na to prisile bande. „County Line“ je mobilna telefonska linija koja se koristi za primanje narudžbi droge. Uvozna područja (područja u koja se droga odvozi) prijavljuju povećane razine nasilja i zločina povezanih s oružjem kao rezultat ovog trenda.¹⁶⁸ Uobičajena značajka opskrbe drogom u tim područjima je iskorištavanje mladih i ranjivih ljudi jer dileri često ciljaju na djecu s mentalnim problemima ili problemima ovisnosti, upravo iz razloga kako bi djelovali kao rasprodavači droge ili lako prebacivali novac.

Poslovi na koje su djeca primorana su iznimno pogibeljni i neprihvatljivi. Zbog lakše kontrole, podčinjenosti, indoktrinacije i slabljenja njihove volje, djeca se svjesno pretvaraju u ovisnike i izlažu uživanju narkotika.¹⁶⁹ Mnogo jedne je uključeno u ilegalne aktivnosti što podrazumijeva

¹⁶⁵ Ibid., str. 47.

¹⁶⁶ Ibid., str. 48.

¹⁶⁷ NCA, www.nationalcrimeagency.gov.uk/what-we-do/crime-threats/drug-trafficking/county-lines (preuzeto: 18.4.2024.)

¹⁶⁸ Ibidem

¹⁶⁹ Vinković, M.: *op. cit.*, str. 71.

rad djece u proizvodnji i distribuciji narkotika. Zemlje suočene s trgovinom droge, od Kolumbije do SAD-a, te od Kambodže do Rusije, svjesne su mogućnosti ranog uključivanje djece u takve aktivnosti.¹⁷⁰ Djeca od čak 5-6godina prisiljena su nositi i prodavati drogu daleko od svojih domova te ih se tako tjera da kao mali izostaju iz škole, postaju ovisni, skrivaju i taje to od svojih obitelji, a kasnije ih se tretira kao kriminalce te je ponekad teško iz toga izaći i psihički se oporaviti. Tablica 8. će prikazati primjer tipične mreže trgovine drogom iz izvora.

Tablica 8: Mreže zemalja u kojima su zabilježeni primjeri korištenja djece radi svrhe pretprodaje droge

Zemlje u kojima se se droga uzgaja, proizvodi i nabavlja	Zemlje u kojima se droga rafinira	Načini na koje droga dolazi krijumčarenjem
<ul style="list-style-type: none"> • Venezuela • Kolumbija (najveći svjetski proizvođač kokaina) • Afganistan (90% svjetskog heroina dolazi odavde) • Karibi (crack, kanabis) • Nizozemska (ecstasy) • Zapadna Afrika i Maroko (kanabis) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kazahstan (heroin) • Turska (heroin) • Grčka (heroin) • Francuska (heroin) • Karibi (kokain) 	<ul style="list-style-type: none"> • Putem broda (u transportnim kontejnerima) • Zračnim putem (u teretnom prijevozu ili s putnicima koji djeluju kao „mule“) • Putem lakih zrakoplova i malih brodova koji ilegalno stižu i izbjegavaju carinu • Kroz male zračne luke • U skrivenim paketima

Izvor: izrada autorice prema CPD, <https://cpdonline.co.uk/knowledge-base/safeguarding/link-between-drug-trafficking-child-criminal-exploitation/#understanding-child-criminal-exploitation> (preuzeto: 20.4.2024.)

Djeca i mladi mogu biti iskorištavani jer predstavljaju jeftinu, lako regrutiranu radnu snagu koja može apsorbirati rizike povezane s uličnom prodajom i smatraju se raspoloživima za prodaju narkotika i kriminalne radnje, čiji je cilj obično maksimiziranje profita.¹⁷¹ Policijski obavještajni

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Windle, J., Moyle, L. i Coomber, R. (2020). 'Vulnerable'kids going country: children and young People's involvement in county lines drug dealing. Youth justice, 20(1-2), str. 67.

podaci pokazuju da su mladi ljudi koji su na meti takvih bandi i kartela, obično su dječaci od 14 do 17 godina.¹⁷² Poznato je da su mladi ljudi uključeni u visokorizične prakse prodaje. Velika većina djece identificirana su s tzv. „linijama“ ili prodajnim operacijama.¹⁷³ Takva djeca su obično i imala iskustva fizičkog nasilja, zastrašivanja i emocionalnog zlostavljanja.

Dijete ne mora niti upoznati onoga tko ga iskorištava, jer se danas sve više djeca iskorištavaju putem Interneta ili putem mobitela. Dijete je možda bilo iskorištavano čak i ako izgleda kao da je dobrovoljno sudjelovalo jer mnogi adolescenti mladi sebe ne vide kao žrtve, već se smatraju važnima u društvu. Nažalost djeca danas postaju sve više i više laka meta jer ne razumiju posljedice kriminalnih radnji i implikacije na njihov osobni razvoj, a i privučeni su materijalnim i novčanim dobitcima. Iako se dijete ponaša normalno, roditelji i prijatelji često i ne shvate što dijete poduzima, Zbog specifičnosti ovog fenomena, trebalo bi se provoditi više akcija i edukacija mladih o navedenom.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Ibid., str. 68.

5. ZAKLJUČAK

U viktorijanskom dobu, dječji rad je postao opasan s djecom od četiri godine koja su radila u industrijskim tvornicama. Danas je trgovina djece zbog prisilnog rada i iskorištavanja ozbiljan i sveprisutan nacionalni problem koji je ostao uglavnom neistražen. Efekti dječjeg rada su mnogi, naravno negativni, jer mnoga djeca proživljavaju njegove najgore oblike, što uključuje ropstvo, trgovinu djecom, sudjelovanje u oružanim sukobima i seksualno iskorištavanje. Djeca se mogu naći kako rade u mnogim izvozno orijentiranim industrijama, uključujući odjeću i obuću, proizvodnju stakla, štavljenje kože, kamenolome i drago kamenje. Mnogi rade neprihvatljivo dugo, često u nesigurnim uvjetima ili uz minimalno poštovanje njihovih prava. Ujedinjeni narodi, Fond Ujedinjenih naroda za djecu (UNICEF) i ILO neke su od ključnih međunarodnih organizacija koje su pokušale kontrolirati prevalenciju dječjeg rada putem zakonodavnih instrumenata.

Iz perspektive smanjenja dječjeg rada, ekonomija slobodnog tržišta je zapravo dvosjekli mač jer s jedne strane, trgovina ima moć izvući cijela društva iz siromaštva. Ekonomska otvorenost pomogla je integraciji mnogih zemalja u razvoju u svjetsko gospodarstvo, izvlačeći stotine milijuna ljudi iz siromaštva i smanjujući nejednakosti među zemljama. Ipak, s druge strane, mnoge poznate korporacije iskorištavaju djecu za svoje potrebe, premda to opovrgavaju. Također, pametni telefoni, e-automobili i slična tehnologija, sastavljena je od kobalta i litija kojeg djeca kopaju u afričkim državama. Upravo taj paradoks sadašnjice je težak problem za mnoge zemlje, a tu su naravno i problemi dječje prostitucije, pornografije i korištenja djece u oružanim sukobima i za preprodaju droga. Diskriminacija, predrasude i društvena isključenost negativno utječu na samu djecu te na njihovo samopoštovanje i mentalno zdravlje.

Djeca također čine i veliku skupinu s najvećim rizikom od siromaštva, pothranjenosti i zlostavljanja, a često su nerazmjerno pogođena krizama ljudskih prava. Zaštitu prava djece mora osigurati prije svega roditelj i zajednica, a potom i država. Naravno, dobrobit svakog djeteta ne može se postići na jedinstven, generaliziran način, već svako dijete treba individualni pristup i specifične potrebe. Mnoga iskorištavana djeca neće uopće niti dobiti novac za posao koji rade, ali će dobiti hranu i mjesto za spavanje, a ako se razbole ili ozlijede, većina djece neće dobiti ni potrebnu liječničku skrb.

Što se tiče dječjih prava i međunarodne zaštite djece u praksi, identificirane su brojne napetosti koje utječu na konceptualizacije. Osim toga, režim zaštite djece ne odgovara na adekvatan način onome što djeca kao ljudska bića trebaju i na što imaju pravo. Kako djeca rastu, njihova se prava pomiču i mijenjaju kako ulaze u odraslu dob i počinju donositi odluke koje utječu na ostatak njihovih života. Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta je važan sporazum zemalja koje su obećale štititi prava djece, koja su međusobno i povezana, jednako važna i ne mogu se djeci oduzeti. Edukacija zajednica, uključujući roditelje i javnost, za nadzor ranjive djece, samo su neki od izazova kako bi se spriječio dječji rad i iskorištavanje. Svi koji rade s djecom, skrbnici, odgojitelji, socijalni radnici, vlada, pa čak i roditelji i sama djeca, svi imaju dužnost pobrinuti se da djeca budu upoznata sa svojim pravima, da ih se poštuje i da budu zaštićena.

Kritički osvrt na provedeno istraživanje se ogleda kroz perspektive daljnjeg odvijanja prisilnog dječjeg rada u svijetu, a poseban naglasak se stavlja na provođenje kontrola od strane vlada i ostalih dionika međunarodnih organizacija koje brinu o osnovnim pravima djece. Ova tematika je veoma morbidna i teška, stoga je i stručna literatura vrlo šturo pokazuje. Javnost na nju kao i da ne gleda osobno, jer ipak se to događa u zemljama Trećeg svijeta. SAD, Ujedinjeno Kraljevstvo i ostale razvijene zemlje su također uključeni u takve kriminalne radnje, a nažalost posebice se trguje s djecom iz siromašnih i ruralnih područja te ih se iskorištava za prostituciju i dječju pornografiju, dok se mladi dječaci regrutiraju za potrebe oružanih sukoba.

Uzevši u obzir razmatran teorijski okvir i nekoliko primjera u praksi ove teške tematike, može se zaključiti da je iskorištavanje djece ilegalno korištenje djece mlađe od 18 godina u svrhu raznih zločina. To uključuje stvari kao što je prisiljavanje djeteta za seksualne radnje, teški fizički rad u tvornicama i plantažama, prisiljavanje djece za prodaju droge i za potrebe ratova. Kazneno iskorištavanje djece danas je, nažalost, česta pojava te uključuje podmićivanje, zastrašivanje, nasilje i prijetnje, a često su djeca podložna i psihičkom nestabilnom razvoju. Potrebno je zajedničkim naporima vlada i svih dionika promicati temeljna prava djece i provoditi inspekcije, posebice u većim svjetskim korporacijama. Aktivnosti se također očituju u pružanju humanitarne i razvojne pomoći djeci koja su bila žrtve prisilnog rada ili iskorištavanja. Izradom preporuka o jačanju mjera i strategija za prevenciju, postiže se zaštita, rehabilitacija, reintegracija i popravak djece žrtava i onih koji su preživjeli prodaju, iskorištavanje i zlostavljanje.

6. LITERATURA

6.1. Knjige

Ajduković, M. i Hrabar, D.: *Prava djece – multidisciplinarni pristup*, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta, 2016.

Beeks, K. i Amir, D.: *Trafficking and the global sex industry*, Lanham: Rowman & Littlefield, 2006.

Burić, Ž.: *Trgovanje ljudima – nekoć i danas*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2023.

Flego, M.: *Zaštita privatnosti djece u medijima: zbornik priopćenja s tribine*, Zagreb: Pravobranitelj za djecu, 2009.

Kraljević, R. et. al.: *Djeca bez pratnje strani državljani u Republici Hrvatskoj: razumijevanje problema, mogućnost djelovanja i potrebne mjere pomoći i zaštite*, Zagreb: UNHCR, Predstavništvo u RH, 2011.

Popović, S. i Zloković, J.: *Djeca i mladi u alternativnoj skrbi: zaštita prava na zdravlje: zbornik radova s interdisciplinarnog znanstveno-stručnog skupa „Zaštita prava na zdravlje djece i mladih u alternativnoj skrbi“*, Rijeka: Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta, 2017.

Popović, S.: *Zaštita prava djece i mladih na seksualno zdravlje: zbornik radova s interdisciplinarnog znanstveno-stručnog skupa*, Rijeka: Medicinski fakultet Sveučilišta, Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini, 2016.

Rešetar Čulo, I.: *Pravna zaštita djece od nasilja*, Zagreb: TIM press, 2023.

Štulhofer, A., Raboteg-Šarić, Z. i Marinović, L.: *Trgovanje ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja: razmjeri problema i potrebne mjere za suzbijanje trgovanja u Hrvatskoj*, Zagreb: Centar za istraživanje tranzicije i civilnog društva, 2002.

Vinković, M.: *Dječji rad u međunarodnom, europskom i poredbenom radnom pravu*, TIM press, Zagreb, 2008., str. 207.

Vladović, S.: *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju: zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, Zagreb: Pravobranitelj za djecu, 2012.

6.2. Poglavlja u knjizi

Edmonds, E. V. i Theoharides, C. (2021). *Child labor and economic development*. In Handbook of labor, human resources and population economics. Cham: Springer International Publishing, 1-29.

Edmonds, E. V. (2010). *Selection into worst forms of child labor*. In Child Labor and the Transition between School and Work, Emerald Group Publishing Limited, 1-31.

Hinch, R. (2018). *Chocolate, slavery, forced labour, child labour and the state*. In A handbook of food crime, Policy Press, 77-92.

6.3. Članci

Adonteng-Kissi, O. (2020). *Child Labour Versus Realising Children's Right to Provision, Protection, and Participation in Ghana*. Australian Social Work, 74(4), 464-479.

Alberto, M. D. F. P. i Yamamoto, O. H. (2017). *When education is not the solution: public policy in the fight against child labor*. Trends in Psychology, 25, 1677-1691.

Alfredson, L. S. (2023). *Child soldiers as contemporary slaves: A human rights approach*. Journal of Human Rights, 22(3), 307-333.

Aptel, C. (2016). *Child slaves and child brides*. Journal of International Criminal Justice, 14(2), 305-325.

Bargain, O. i Boutin, D. (2021). *Minimum age regulation and child labor: New evidence from Brazil*. The World Bank Economic Review, 35(1), 234-260.

Boersma, M. (2018). *Between norms and practice: Civil society perspectives on the legitimacy of multistakeholder initiatives to eliminate child labor*. Business Strategy and the Environment, 27(5), 612-620.

- Cho, S. H., Fang, X., Tayur, S. i Xu, Y. (2019). *Combating child labor: Incentives and information disclosure in global supply chains*. *Manufacturing & Service Operations Management*, 21(3), 692-711.
- Collins, T. M., Rizzini, I. i Mayhew, A. (2021). *Fostering global dialogue: Conceptualisations of children's rights to participation and protection*. *Children & Society*, 35(2), 295-310.
- Collins, T. M. i Wright, L. H. (2022). *The challenges for children's rights in international child protection: Opportunities for transformation*. *World Development*, 159.
- Faulkner, C. M. i Doctor, A. C. (2021). *Rebel fragmentation and the recruitment of child soldiers*. *International Studies Quarterly*, 65(3), 647-659.
- Greenbaum, J., Kaplan, D. i Young, J. (2023). *Exploitation, labor and sex trafficking of children and adolescents: health care needs of patients*. *Pediatrics*, 151 (1), 1-26.
- Haer, R., Faulkner, C. M. I Whitaker, B. E. (2020). *Rebel funding and child soldiers: Exploring the relationship between natural resources and forcible recruitment*. *European Journal of International Relations*, 26(1), 236-262.
- Hamenoo, E. S., Dwomoh, E. A. i Dako-Gyeke, M. (2018). *Child labour in Ghana: Implications for children's education and health*. *Children and Youth Services Review*, 93, 248-254.
- Josefsson, J. i Wall, J. (2020). *Empowered inclusion: Theorizing global justice for children and youth*. *Globalizations*, 17(6), 1043-1060.
- Kaufka Walts, K. (2017). *Child labor trafficking in the United States: A hidden crime*. *Social Inclusion (ISSN: 2183–2803)*, 5(2), 59-68.
- Kelly, A. (2019). *Apple and Google named in US lawsuit over Congolese child cobalt mining deaths*. *The Guardian*, 16. 1-5.
- Klymak, M. (2023). *The trade effects of information provision about forced and child labor*. *World Development*, 167, 1-16.

Letsie, N. C., Lul, B. i Roe-Sepowitz, D. (2021). *An eight-year analysis of child labor trafficking cases in the United States: Exploring characteristics, and patterns of child labor trafficking*. Child Abuse & Neglect, 121, 1-10.

Masterson, M. A. (2020). *When play becomes work: Child labor laws in the era of “kidfluencers”*. U. Pa. L. Rev., 169, 577-607.

Milkaite, I. i Lievens, E. (2019). *Children’s rights to privacy and data protection around the world: challenges in the digital realm*. European Journal of Law and Technology, 10(1). 1-24.

O’Mahony, C. (2019). *Constitutional Protection of children’s rights: visibility, agency and enforceability*. Human Rights Law Review, 19(3), 401-434.

Piza, C., Souza, A. P., Emerson, P. M. i Amorim, V. (2023). *The Short-and Longer-Term Effects of a Child Labor Ban*. The World Bank Economic Review, lhad036. 1-62.

Radfar, A., Asgharzadeh, S. A. A., Quesada, F. i Filip, I. (2018). *Challenges and perspectives of child labor*. Industrial psychiatry journal, 27(1), 17-20.

Sovacool, B. K. (2021). *When subterranean slavery supports sustainability transitions? Power, patriarchy, and child labor in artisanal Congolese cobalt mining*. The Extractive Industries and Society, 8(1), 271-293.

Tobin, J. i Cashmore, J. (2020). *Thirty years of the CRC: Child protection progress, challenges and opportunities*. Child abuse & neglect, 110, 1-8.

Windle, J., Moyle, L. i Coomber, R. (2020). *‘Vulnerable’kids going country: children and young People’s involvement in county lines drug dealing*. Youth justice, 20(1-2), 64-78.

6.4. Internet stranice

CareerAddict, www.careeraddict.com/10-companies-that-still-use-child-labor (6.4.2024.)

CPD, <https://cpdonline.co.uk/knowledge-base/safeguarding/link-between-drug-trafficking-child-criminal-exploitation/#understanding-child-criminal-exploitation> (20.4.2024.)

Good On You, <https://goodonyou.eco/child-labour/> (6.4.2024.)

Human Rights Careers, www.humanrightscareers.com/issues/organizations-end-child-labor/ (4.4.2024.)

Industry Dive, www.retaildive.com/news/hm-criticized-for-young-workers-forced-overtime-in-myanmar-factories/424879/ (6.4.2024.)

International Labour Organization,
www.ilo.org/ipec/Campaignandadvocacy/Youthinaction/C182-Youth-orientated/worstforms/lang--en/index.htm (28.3.2024.)

International Labor Organization, www.ilo.org/ipec/programme/lang--en/index.htm (6.4.2024.)

NCA, www.nationalcrimeagency.gov.uk/what-we-do/crime-threats/drug-trafficking/county-lines (18.4.2024.)

The Guardian, www.theguardian.com (6.4.2024.)

UNICEF, www.unicef.org (2.4.2024.)

United Nations, <https://press.un.org/en/2023/gashc4378.doc.htm> (17.4.2024.)

World Vision International, www.wvi.org/stories/facts-history-faqs-what-you-need-know-about-child-labour (26.3.2024.)

6.5. Ostalo

Daly, A., Ruxton, S. i Schuurman, M. (2015). *Challenges to Children's Rights Today: What Do Children Think?* Council of Europe, str. 1-45. Dostupno na: <https://rm.coe.int/1680643ded> (preuzeto: 3.4.2024.)

OECD – *Combating the worst forms of child labour on West African cocoa farms*, 2011., str. 6., Preuzeto s: www.oecd.org/swac/publications/49069653.pdf (26.3.2024.)

7. POPIS SHEMA I TABLICA

SHEME:

Shema 1: Strategije za otkrivanje informacija dječjeg rada.....	12
---	----

TABLICE:

Tablica 1: Povijesni razvoj dječjeg rada	7
Tablica 2: Najgori pojavni oblici dječjeg rada.....	9
Tablica 3: Kulturni, etički i religijski aspekti dječjeg rada.....	15
Tablica 4: Smjernice prava na zaštitu podataka djece osigurana putem Vijeća Europe I Europske unije.....	19
Tablica 5: Deset organizacija u borbi protiv dječjeg rada	27
Tablica 6: Deset pozitivnih pomaka i stalnih izazova u borbi protiv povrede dječjih prava.....	30
Tablica 7: Pet multinacionalnih korporacija koje su koristile dječji rad u svom poslovanju	38
Tablica 8: Mreže zemalja u kojima su zabilježeni primjeri korištenja djece radi svrhe pretprodaje droge	46